

Ewaluacja instrumentu RLKS w województwie pomorskim w latach 2014-2020

STOWARZYSZENIE TURYSTYCZNE KASZUBY

RAPORT KOŃCOWY

Pracownia Badań Soma. Monika Kwiecińska-Zdrenka
TORUŃ, STYCZEŃ 2022 |

Spis treści

Streszczenie.....	2
1. Przedmiot badania. Cele i zakres badania.....	3
2. Metodologia badania i opis realizacji badania	4
Wielkość i dobór próby badawczej.....	5
3. Wyniki badania i ich interpretacja.....	6
3.1. Ocena wpływu na główny cel LSR	6
3.2. Ocena wpływu na kapitał społeczny.....	13
3.3. Przedsiębiorczość	16
3.4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe	20
3.5. Grupy defaworyzowane	23
3.6. Innowacyjność.....	28
3.7. Projekty współpracy	29
3.8. Ocena funkcjonowania LGD	30
3.9. Ocena procesu wdrażania	33
3.10. Wartość dodana podejścia LEADER.....	35
4. Odpowiedzi na pytania badawcze	39
5. Wnioski i rekomendacje	44
Spis tabel i wykresów.....	47
Załączniki. Narzędzia badawcze	49
Mieszkańcy obszarów LGD (CAWI/ CATI)	49
LGD (IDI)	55

Wykaz skrótów

APS – aktywna polityka społeczna

DR – analiza danych zastanych (desk research)

CATI – wywiady telefoniczne (computer assisted telephone interviews)

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

EFS – Europejski Fundusz Społeczny

IDI – indywidualny wywiad pogłębiony (in-depth interview)

JST – jednostka samorządu terytorialnego

LGD – Lokalna Grupa Działania

LSR – Lokalna Strategia Rozwoju

OP – Oś Priorytetowa

PROW – Program Rozwoju Obszarów Wiejskich

RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

ZR – zrównoważony rozwój

Streszczenie

Niniejszy raport zawiera wyniki ewaluacji realizacji Lokalnej Strategii Działania przez Stowarzyszenie Turystycznej Kaszuby.

Podstawy źródłowe badania to:

- dane zastane: sprawozdanie finansowe i rzeczowe LGD, Lokalna Strategia Rozwoju, dokumenty LGD (statut, regulaminy, ogłoszenia o naborach, itp.)
- dane zastane: statystyki publiczne
- wywiady kwestionariuszowe z mieszkańcami, z uwzględnieniem beneficjentów działań realizowanych na obszarze LSR,
- wywiady indywidualne z przedstawicielami LGD.

Badanie empiryczne realizowano w 2021 roku.

Raport uporządkowano tematycznie zgodnie z wytycznymi ministerialnymi, tj. w dziesięć działań:

- Ocena wpływu na główny cel LSR
- Ocena wpływu LSR na kapitał społeczny
- Ocena wpływu LSR na przedsiębiorczość
- Ocena wpływu LSR na turystykę i dziedzictwo kulturowe
- Ocena wpływu LSR na grupy defaworyzowane
- Poziom innowacyjności realizowanych działań
- Projekty współpracy
- Ocena funkcjonowania LGD
- Ocena procesu wdrażania LSR
- Wartość dodana podejścia LEADER

Raport zawiera także zbiorcze zestawienie odpowiedzi na postawione pytania badawcze, wnioski i rekomendacje, które będą przedmiotem dalszych konsultacji społecznych oraz wykorzystane narzędzia badawcze.

1. Przedmiot badania. Cele i zakres badania

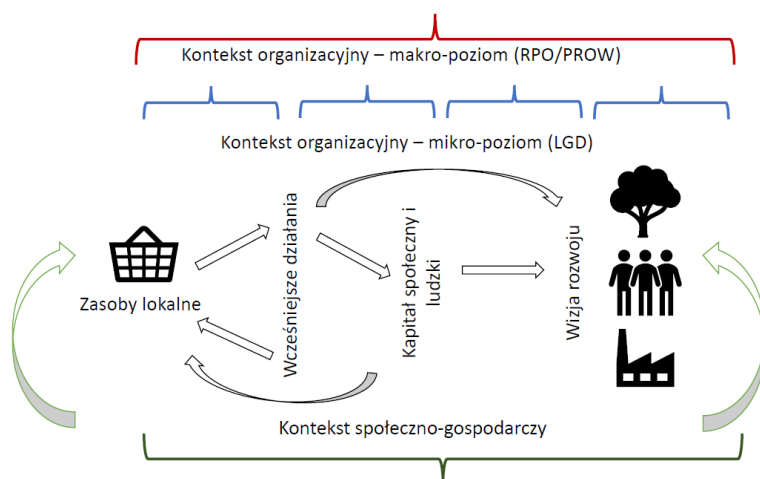
Przedmiotem badania jest instrument terytorialny Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Celem RLKS jest zmniejszenie poziomu ubóstwa i wykluczenia społecznego, zwiększenie potencjału gospodarczego oraz aktywności społecznej i zawodowej na obszarach problemowych objętych Lokalnymi Strategiami Rozwoju (LSR). Działania podejmowane w ramach RLKS mają służyć zaktywizowaniu lokalnych społeczności w zakresie kreowania i podejmowania przez nie różnego rodzaju inicjatyw oddolnych i umożliwią podniesienie zdolności do budowania kapitału społecznego, który jest znaczącym czynnikiem w kontekście poprawy konkurencyjności obszarów, na których brakuje miejsc pracy, pogarszają się warunki życia i kumulują się inne problemy społeczne.

Rozwój lokalny kierowany jest przez LGD, składające się z osób reprezentujących lokalne społeczno-gospodarcze interesy publiczne i prywatne.

Ocena sposobu wdrożenia i stosowania instrumentu RLKS powinna być dokonana **z uwzględnieniem pełnego kontekstu: organizacyjnego** (na poziomie LGD), **społeczno-gospodarczego** (specyfiki i możliwości rozwojowych na danym obszarze, w tym poziomu wykluczenia społecznego), **poziomu kapitału danej społeczności** (w postaci kapitału ludzkiego, społecznego, w tym wcześniejszych doświadczeń aktywizacyjnych i działania na rzecz społeczności owocujących poczuciem sprawstwa), **poziomu świadomości społecznej**, w szczególności **wizji rozwoju** (gospodarczego, społecznego i ekologicznego) oraz powiązania tych sfer. Podejście to obrazuje poniższy rysunek (rys. 2).

Przyjmujemy przy tym, że kontekst organizacyjny na poziomie programowym jest względnie sztywny, natomiast może być różny na poziomie poszczególnych LGD (założenia RLKS mogą być różnie realizowane). Kontekst społeczno-gospodarczy wpływa z jednej strony na kapitał ludzki (skalę wykluczenia społecznego), ale z drugiej strony determinuje też wizję rozwojową (można założyć, że na obszarach, na których silnie odczuwane są ubóstwo i wykluczenie, częściej brane są pod uwagę aspekty gospodarcze i społeczne rozwoju, z mniejszą uwagą dla rozwoju ładu ekologicznego). Istotnym dopełnieniem opisu przypadku powinno być rozpoznanie sposobu gromadzenia wcześniejszych doświadczeń – te wpływają na poziom kapitału społecznego i ludzkiego, a ten na fazę wdrażania instrumentu RLKS.

Rysunek 1. Uwarunkowania wdrażania RLKS

Źródło: opracowanie własne.

Przyjęcie powyższych założeń prowadzi do przyjęcia schematu badania, które realizowane będzie w porządku i w sposób, który pozwoli odnieść się do wszystkich powyższych kwestii. Odtworzony zostanie kontekst organizacyjny na poziomie makro (analiza dokumentów źródłowych), jak również na poziomie mikro (sposób funkcjonowania LGD – wywiady LGD), odtworzenie kontekstu społecznego: uwarunkowań

społeczno-gospodarczych obszaru objętego RLKS (na podstawie analizy statystyk publicznych oraz wywiadów z JST) i zasobów społecznych i ludzkich (na podstawie wywiadów z mieszkańcami).

2. Metodologia badania i opis realizacji badania

W badaniu wykorzystane będą następujące metody badawcze:

1. Analiza dokumentów źródłowych (**desk research**)

Technika desk research polegająca na analizie danych zastanych, które przynoszą informacje ważne z perspektywy problematyki badania, lecz nie zostały wytworzone na jego potrzeby. Analiza obejmie swoim zakresem:

- Dokumenty programowe,
- Dokumenty strategiczne,
- Dokumenty prawne regulujące rozwój lokalny i rewitalizację,
- Wytyczne, poradniki, podręczniki dla LGD,
- Analizy, raporty z ewaluacji dotyczących przedmiotu badania,
- Dokumentacja konkursowa,
- Sprawozdania z realizacji Programu (analiza osiągniętych wskaźników na koniec grudnia 2020 r.)
- Wykaz podpisanych umów i danych dotyczących płatności (źródło: Urząd Marszałkowski Woj. Pomorskiego)
- Lokalne Strategie Rozwoju (analiza realizacji budżetu na koniec lutego 2021)

Analiza dostarczy wiedzy umożliwiającej ocenę kontekstu organizacyjnego na poziomie makro i mikro.

2. **CATI/CAWI** - z (**potencjalnymi**) **wnioskodawcami i beneficjentami** - mieszkańcami regionu.

Ze względu na prawdopodobne zagrożenie epidemiczne zaplanowano realizację 1000 wywiadów telefonicznych na próbie reprezentatywnej dorosłych mieszkańców 15 LGD (tj. średnio 67 wywiadów na 1 Grupę).

W celu uzupełnienia materiału badawczego opublikowany będzie także link do wersji elektronicznej kwestionariusza na stronie Stowarzyszenia LGD. Pomiar zostanie przeprowadzony z pomocą specjalistycznej platformy SomaLab, która umożliwia w pełni anonimowe (ale kontrolowalne) gromadzenie danych.

3. **IDI** – z **wybranymi celowo liderami lokalnymi z obszaru funkcjonowania LGD-ów**

Wywiady indywidualne pogłębione umożliwiają dzięki stworzeniu intymnych okoliczności rozmowy, warunki do tego, aby poza prezentacją faktów, badani mogli formułować oceny i je uzasadniać. Pozwoli to na ustalenie w szczególności tych obszarów, które pozwolą na stworzenie rekomendacji zarówno operacyjnych, jak i strategicznych dotyczących przyszłej perspektywy finansowej.

Wielkość i dobór próby badawczej

Mieszkańcy (potencjalni wnioskodawcy i beneficjenci)

Przyjęto, że próba powinna z jednej strony dawać reprezentatywny obraz całego obszaru, ale jednocześnie powinna umożliwiać wnioskowanie dla każdego z obszarów LGD z osobna.

Tabela 1. Wielkość próby badawczej w poszczególnych LGD

Lp.	Nazwa LGD	Wielkość próby badawczej		
		mieszkańcy	wnioskodawcy	w tym beneficjenci
1	Lokalna Grupa Działania "Chata Kociewia"	81	8	7
2	Lokalna Grupa Działania "Trzy Krajobrazy"	51	8	5
3	Lokalna Grupa Działania Partnerstwo Dorzecze Słupi	100	10	6
4	Lokalna Grupa Działania "Wstęga Kociewia"	47	8	5
5	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Ziemi Człuchowskiej	52	8	4
6	Powiślańska Lokalna Grupa Działania	40	5	5
7	Słowińska Grupa Rybacka	59	8	3
8	Stowarzyszenie "Bursztynowy Pasaż"	27	5	5
9	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania "Kraina Dolnego Powiśla"	34	10	6
10	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Sandry Brdy	56	8	4
11	Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Stołem	33	5	3
12	Stowarzyszenie Północnokaszubska Lokalna Grupa Rybacka	77	8	3
13	Stowarzyszenie Turystyczne Kaszuby	127	10	3
14	Żuławska Lokalna Grupa Działania	56	8	6
15	Lokalna Grupa Działania "Kaszubska Droga"	43	8	5
RAZEM		883	117	67

Liderzy lokalni

Przyjęto założenie, że liderzy lokalni są zainteresowani wpływaniem na rozwój przez udział w pracach LGD. W efekcie przyjęto, że w każdym LGD badaniem objęte będą po 3 osoby reprezentujące:

- mieszkańców (po 1 osobie z 15 LGD)
- organizacje pozarządowe (nie mniej niż 8 osób) lub samorząd lokalny (nie mniej niż 7 osób)
- przedsiębiorcy (po 1 osobie z 15 LGD)

3. Wyniki badania i ich interpretacja

3.1. Ocena wpływu na główny cel LSR

Pytanie badawcze:

1. Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?

W Lokalnej Strategii Rozwoju przygotowanej z uwzględnieniem konsultacji społecznych wyróżniono trzy główne obszary problemowe, na których powinny koncentrować się działania LGD:

- Zachowanie dziedzictwa kulturowego Kaszub i rozwój rynku produktów lokalnych
- Poprawa atrakcyjności turystycznej Szwajcarii Kaszubskiej
- Rozwój zasobów ludzkich oraz komunikacji ze społeczeństwem na terenie LGD

Tabela 2. Logika wyznaczonych celów szczegółowych i przedsięwzięć LSR

Uwarunkowanie problemu	Zdiagnozowany problem	Problem szczegółowy	Cel główny	Cel szczegółowy	Grupa docelowa
Niedobór infrastruktury, sprzętu i wyposażenia służącego ochronie dziedzictwa kulturowego Kaszub oraz jego niewystarczająca popularyzacja i promocja	Zanik charakterystycznych dla regionu elementów kultury, tradycji i zasobów	Słaba ochrona i niedostateczne propagowanie dziedzictwa kulturowego Kaszub jako elementu decydującego o tożsamości społeczności lokalnej	Zachowanie dziedzictwa kulturowego Kaszub i rozwój rynku produktów lokalnych	1.1. Ochrona i propagowanie dziedzictwa kulturowego Kaszub	Organizacje pozarządowe, Kościoły i związki wyznaniowe
		Brak dostępu mieszkańców i turystów do przetworzonych produktów lokalnych		1.2. Poprawa dostępu do przetworzonych produktów lokalnych	Osoby fizyczna bez działalności, Podmioty gospodarcze, Organizacje pozarządowe, Rolnicy
Brak tras ukierunkowujących ruch turystyczny	Obniżenie atrakcyjności turystycznej regionu Szwajcarii Kaszubskiej	Duża antropopresja ze strony ruchu turystycznego oraz rekreacji na stan środowiska naturalnego oraz warunki życia lokalnej społeczności	Poprawa atrakcyjności turystycznej Szwajcarii Kaszubskiej	2.1. Ochrona środowiska naturalnego w tym przeciwdziałanie zmianom klimatu poprzez stworzenie warunków dla ukierunkowanego ruchu turystycznego i rekreacyjnego	Organizacje pozarządowe, Jednostki samorządu terytorialnego
Niedostatek wysokiej jakości komercyjnej i ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej na		Brak dostępu mieszkańców i turystów do wysokiej jakości usług turystycznych i		2.2. Poprawa dostępu mieszkańców i turystów do wysokiej jakości usług turystycznych i	Osoby fizyczna bez działalności, Podmioty gospodarcze Organizacje pozarządowe,

Uwarunkowanie problemu	Zdiagnozowany problem	Problem szczegółowy	Cel główny	Cel szczegółowy	Grupa docelowa
terenie Szwajcarii Kaszubskiej		okołoturystyczne, w tym usług innowacyjnych		okołoturystycznych, w tym usług innowacyjnych	Kościoty i związki wyznaniowe
Zbyt mała ilość skoordynowanych działań promocyjnych regionu Niedostateczna współpraca i wymiana doświadczeń z innymi Niedostateczna animacja społeczności lokalnej obszaru LGD regionami		Słaba rozpoznawalność regionu Szwajcarii Kaszubskiej wśród turystów		2.3. Wzrost rozpoznawalności regionu Szwajcarii Kaszubskiej	Organizacje pozarządowe, Stowarzyszenie Turystyczne Kaszuby
Niedostateczna animacja społeczności lokalnej obszaru LGD	Słaby rozwój zasobów ludzkich oraz komunikacja ze społeczeństwem na terenie LGD	Niedostateczna wiedza i umiejętności mieszkańców oraz LGD dotyczące wdrażania LSR	Rozwój zasobów ludzkich oraz komunikacji ze społeczeństwem na terenie LGD	3.1. Podniesienie wiedzy i umiejętności mieszkańców i LGD dotyczących wdrażania LSR	Stowarzyszenie Turystyczne Kaszuby

Źródło: Opracowanie własne na podstawie LSR

Poziom realizacji - w kategoriach finansowych – wskazuje na skuteczne dążenie do realizacji celu głównego i celów szczegółowych LSR. Na koniec lutego 2021 roku umiarkowanie zaawansowane były działania służące stworzenia i rozwoju wysokiej jakości infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej. Okres pozostały do realizacji tego przedsięwzięcia jest wystarczający i nie ma ryzyka, że szczegółowy nie zostanie osiągnięty.

Tabela 3. Postęp finansowy

Cel główny	Przedsięwzięcie	Założony budżet	Realizacja budżetu - kwoty przyznane w naborach* (PLN)	Realizacja budżetu (%)
Zachowanie dziedzictwa kulturowego Kaszub i rozwój rynku produktów lokalnych	1.1.1. Tworzenie infrastruktury na potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego Kaszub oraz jego popularyzacja i promocja	847 000,12	594 515,00	70,19
	1.2.1. Tworzenie infrastruktury na potrzeby produkcji, przetwórstwa, sprzedaży, dystrybucji i promocji produktów lokalnych	1 554 198,12	1 436 860,00	92,45

Poprawa atrakcyjności turystycznej Szwajcarii Kaszubskiej	2.1.1. Budowa kaszubskich tras rowerowych	5 482 312,00	5 347 037,76	97,53
	2.2.1. Tworzenie wysokiej jakości infrastruktury na potrzeby komercyjnych usług turystycznych i okoturystycznych	8 802 701,20	6 746 899,33	76,65
	2.2.2. Tworzenie wysokiej jakości ogólnodostępnej infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	1 345 250,32	595 226,00	44,25
	2.3.1. Promocja Szwajcarii Kaszubskiej zgodnie ze stworzonym systemem identyfikacji	278 538,24	197 500,00	70,91
	2.3.2. Współpraca międzyregionalna i wymiana doświadczeń	300 000,00	159.894,00	53,30
Rozwój zasobów ludzkich oraz komunikacji ze społeczeństwem na terenie LGD	3.1.1. Animacja społeczności lokalnej obszaru LGD	67 850,00	67 850,00	100,0

*analizę prowadzono w oparciu o dane dotyczące podpisanych umów, niezależnie, czy zakończono ich rozliczenie.

Analiza wskaźników rezultatu i produktu pozwala zauważyć, że pozostaje kilka obszarów działań, które wymagają dalszej intensyfikacji. Należy przy tym zauważyć, że przewidywano pełną ich realizację do 2023 roku. Oznacza to, że nadal możliwe jest osiągnięcie większości z nich, zwłaszcza że na etapie opracowania raportu LGD nadal ogłaszało nabory wniosków, a Rada rozpatrywała złożone już aplikacje o środki. Dodatkowo, część działań zgodnie z przyjętym hamonogramem, ma być realizowana w okresie nieobjętym ewaluacją.

Warto też podkreślić, że wybrane wskaźniki być może utraciły trafność ze względu na okoliczności zewnętrzne (pandemia, zmiany gospodarze w okresie pandemii i postpandemicznym). Przykładem takiego wskaźnika jest „Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno – konsultacyjnych do roku 2023” – to wskaźnik, który w wydłużającym się okresie zagrożenia pandemicznego i towarzyszącego mu przenoszenia kontaktów informacyjno-konsultacyjnych do rzeczywistości on-line wydaje się już nietrafny.

Tabela 4. Wskaźniki rezultatu – postęp rzeczowy (dane na poziomie projektów rozliczonych na podstawie Sprawozdania za 2020 rok)

	Wskaźnik rezultatu	Założona wartość wskaźnika na koniec 2020 roku	Osiągnięta wartość (%)
W1.1	Liczba osób objętych działaniami związanymi z ochroną/popularyzacją/ promocją kultury do roku 2023	40 000	23,43
W2.1	Liczba podmiotów korzystających ze stworzonej infrastruktury / zakupionych środków trwałych, które będą udostępniały przetworzone produkty lokalne do roku 2023	12	75
W2.2	Liczba utworzonych miejsc pracy do roku 2023	12	116,67

W3.1	Powierzchnia zabezpieczonych obszarów cennych przyrodniczo do 2023	58 158	107,03
W3.2	Wzrost liczby osób korzystających z nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej do roku 2023	26 000	189,33
W4.1	Ilość nowych miejsc pracy do roku 2023	52	59,61
W3.3	Ilość odbiorców działań promocyjnych do roku 2023	30 000	156,83
W3.4	Liczba projektów wykorzystujących lokalne zasoby do roku 2023: przyrodnicze, kulturowe, historyczne, turystyczne, produkty lokalne	3	33,33
W5.1	Liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno – konsultacyjnych do roku 2023	792	85,98
W5.2	Liczba osób zadowolonych ze spotkań przeprowadzonych przez LGD do roku 2023	271	116,97
W5.3	Liczba osób objętych kampaniami informacyjnymi do 2023 roku	114 000	110,66

Tabela 5. Wskaźniki produktu – postęp rzeczowy (na poziomie podpisanych umów)

	Wskaźnik produktu	Założona wartość wskaźnika na koniec 2020 roku	Osiągnięta wartość (%)
W1.1.1	Liczba podmiotów działających w sferze kultury, które otrzymały wsparcie w ramach realizacji LSR do roku 2023	23	91,3
W2.1.1	Ilość stworzonej infrastruktury / zakupionych środków trwałych służących produkcji, przetwórstwu, sprzedaży, dystrybucji i promocji produktów lokalnych do roku 2023	12	100
W3.1.1	Długość szlaków rowerowych wybudowanych do roku 2023	20	106,31
W3.2.1	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (komercyjnych) do roku 2023	52	67,31
W3.2.2	Liczba nowych lub zmodernizowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej (ogólnodostępnych) do roku 2023	21	57,14
W3.3.1	Ilość działań promujących Szwajcarię Kaszubską do roku 2023	6	66,67
W3.4.1	Liczba zrealizowanych projektów współpracy w tym projektów współpracy międzynarodowej do roku 2023	3	66,67
W5.1.1	Liczba spotkań informacyjno- konsultacyjnych LGD z mieszkańcami do roku 2023	50	104,00
W5.1.2	Liczba przeprowadzonych kampanii informacyjnych do 2023 roku	11	218,18

Zwraca uwagę nierównomierna realizacja działań na obszarze LSR – szczególnie niska była aktywność w gminach Przodkowo, Sulęczyno i Żukowo. Z drugiej strony, wyraźnie pod względem wysokiej aktywności odznacza się gmina Kartusy (mimo pominięcia projektów własnych LGD).

Tabela 6. Rodzaje realizowanych działań w podziale na gminy – liczba projektów realizowanych w poszczególnych gminach

Przedsięwzięcie	gmina									razem
	Chmielno	Kartuzy	Przodkowo	Przywidz	Sierakowice	Somonino	Stężyca	Sulęcyno	Żukowo	
1.1.1	3	4	0	1	2	2	1	3	0	16
1.1.2	0	6	0	1	2	1	0	0	2	12
2.1.1	2	3	1	1	2	1	1	0	2	13
2.2.1	11	11	1	11	6	9	12	3	1	65
2.2.2	0	6	0	1	2	5	3	2	1	21
2.3.1	0	5	0	0	0	0	0	0	0	5
razem	16	45	2	15	12	18	17	8	6	106

Wśród beneficjentów dominowali przedsiębiorcy i osoby fizyczne. Bardzo licznie z dofinansowania korzystały także organizacje pozarządowe. Beneficjentem były też jednostki samorządu terytorialnego – to dzięki nim w każdej gminie zrealizowano przynajmniej jeden projekt. Ważniejsze jednak, że ten typ beneficjentów nie zdominował realizowanych przedsięwzięć.

Tabela 7. Rodzaje realizowanych działań w podziale na rodzaje beneficjentów – liczba projektów realizowanych przez poszczególnych beneficjentów

Przedsięwzięcie	Beneficjent							razem
	Jednostka samorządu terytorialnego	Podmiot publiczny	Osoba fizyczna	Przedsiębiorca	Organizacja pozarządowa	Grupa nieformalna	Kościół, związek wyznaniowy	
1.1.1	0	0	0	0	15	0	1	16
1.1.2	0	0	8	4	0	0	0	12
2.1.1	13	0	0	0	0	0	0	13
2.2.1	0	0	19	46	0	0	0	65
2.2.2	0	0	0	0	19	0	2	21
2.3.1	0	0	0	0	5	0	0	5
Razem	13	0	27	50	39	0	3	106

W okresie realizacji LSR zachodziły procesy społeczno-demograficzne, których część może powodować, że nie wszystkie założenia LSR możliwe były do realizacji. Nietypowe jest (w kontekście zmian zachodzących na obszarach innych LGD), że we wszystkich gminach w badanym okresie nastąpił wzrost ludności. W większości gmin, można to odczytywać jako szansę na zahamowanie negatywnych zjawisk demograficznych. Mimo to zauważamy, że w niemal wszystkich gminach saldo migracji jest dodatnie, a dodatkowo towarzyszył temu zjawisku dodatni przyrost naturalny. Ten ostatni fakt jest o tyle ważny, że w gminach o szybszym przyroście populacji w wieku poprodukcyjnym, zjawisko to jest równoważone przez przyrost naturalny. Innymi słowy, rośnie liczba osób w wieku nieprodukcyjnym, ale nie jest to wyłącznie wynik starzenia się społeczności. Niemniej proporcjonalnie kurczy się liczba osób w wieku produkcyjnym, do których kierowano znaczącą część działań w ramach realizacji LSR.

Tabela 8. Sytuacja społeczno-demograficzna na obszarze LGD

Wskaźnik kondycji gminy	Chmielno		Kartuzy		Przodkowo		Przywidz		Sierakowice		Somonino		Stężycza		Sulęczyno		Żukowo	
	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019
Liczba ludności ogółem	7426	7805	33400	34013	8824	9663	5794	5957	19106	20054	10304	10814	10131	10664	5386	5547	34348	40837
Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	64,6	70,5	62,8	70,3	63,4	65,9	58,0	62,8	66,1	71,7	58,4	61,5	67,9	71,0	66,6	70,7	58,6	63,7
Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem	11	12,1	12,6	14,5	9,6	10,5	11,5	14,0	9,2	10,1	9,1	10,0	9,9	11,1	11,7	13,2	9,3	10,1
Saldo migracji na 1000 osób	0	-20	0	36	0	109	0	47	0	-17	0	31	0	52	0	7	0	1357
Przyrost naturalny na 1000 ludności		71		195		106		15		238		87		99		42		490

W opinii badanych respondentów cele, jakie wyznaczono tworząc LSR są nadal aktualne. Oceniano je jako trafne. Jeden z badanych jako dowód na tę trafność mówi: „wszystkie cele i wskaźniki zostały osiągnięte, a to znaczy, że były trafne” [IDI13_3]. Należy przez to rozumieć, że gdyby nie odpowiadały lokalnym potrzebom, nie byłoby zainteresowania realizacją projektów, co finalnie doprowadziłoby do tego, że nie osiągnięto by założeń.

Według badanych, cele były na tyle trafnie skonstruowane, że zachowały ważność mimo zmieniających się okoliczności zewnętrznych, wśród nich wskazywano zwłaszcza na zmiany rynku pracy pod wpływem niedoboru pracowników, a następnie pod wpływem pandemii.

O sukcesie realizowanych działań (mierzonych osiągnięciem przyjętych założeń) zaważyła trafność postawionej diagnozy (również to, że była konsultowana z mieszkańcami), sprawność organizacyjna LGD, ale także zdolność do dyskusji nad projektami członków Rady LGD.

3.2. Ocena wpływu na kapitał społeczny

Pytanie badawcze:

2. Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?
3. W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?

W programie łącznie udzielono wsparcia 39 przedsięwzięciom realizowanym przez organizacje pozarządowe. Należy uznać, że to znaczący sukces zważając na niewielką liczbę organizacji pozarządowych na obszarze LSR oraz bariery w dostępie do środków: „byłaby większa aktywność, tylko warunek jest taki, że trzeba najpierw wyłożyć swoje pieniądze, a później po zrealizowaniu i prawidłowym rozliczeniu umowy, pieniądze wracają na konto. Stowarzyszenia nie mają na koncie takich kwot, aby trzymać je na realizację projektów” [IDI13_3].

Najsłabsze pod względem liczby działających organizacji pozarządowych są gminy Przodkowo i Somonino. Trzeba jednak zauważyć, że gmin, w których funkcjonuje niewiele organizacji (1 w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców) jest więcej – wszystkie te gminy wymagają dalszego wzmacniania kapitału społecznego mieszkańców i intensyfikowania włączania mieszkańców w działania społeczne (zgodnie z założeniami programu LEADER oddolność działań i zaangażowanie podmiotów lokalnych jest kluczowa dla powodzenia programu rozwojowego).

Tabela 9. Kapitał społeczny w gminach – liczba organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców

Rok	Gmina									razem
	Chmielino	Kartuzy	Przodkowo	Przywidz	Sierakowice	Somonino	Stężyca	Sulęcyno	Żukowo	
2010	0	2	0	2	1	2	3	2	1	13
2011	0	2	0	4	0	4	3	0	1	14
2012	3	3	1	4	1	1	2	2	3	20
2013	0	2	1	3	1	0	0	0	3	10
2014	0	2	4	3	1	2	1	2	2	17
2015	4	2	3	0	0	3	2	4	3	21
2016	1	1	2	7	1	2	3	0	2	19
2017	1	2	0	0	1	0	1	0	3	8
2018	3	3	0	2	2	0	2	0	3	15
2019	4	1	1	2	2	0	1	2	3	16

Niską liczbę organizacji pozarządowych można tłumaczyć niską potrzebą angażowania się mieszkańców w sprawy wspólne. Nieco mniej niż połowa mieszkańców deklaruwała, że uczestniczyli oni w działaniach na rzecz spraw wspólnych lub innych mieszkańców. **Połowa z nich zrobiła to pod wpływem zachęty ze strony LGD.**

Tabela 10. Aktywność na rzecz lokalnej społeczności i wpływ LGD na aktywność społeczną (dane w %, suma 100% w wierszach)

Aktywność na rzecz lokalnej społeczności	tak	nie
Doświadczenie w podejmowaniu P. działań na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw	46,7	53,3
Doświadczenia w działaniach na rzecz wspólnych, do których zachęciła Lokalna Grupa Działania	23,0	77,0

Warto przy tym przyglądać się źródłom tych postaw, w tym tego, czy mają oni poczucie sprawczości, to jest towarzyszy im przekonanie, że od ich działań zależą zmiany zachodzące w ich lokalnej społeczności. W przypadku badanych z obszaru LSR zauważamy, że o ile mają oni poczucie, że mogą mieć wpływ na to, co dzieje się w ich własnej miejscowości, to znacznie rzadziej mogą wpływać na życie gminy. Takie przekonania mogą znacząco wpływać na preferowane rodzaje aktywności – mieszkańcy będą bardziej skłonni do działań, których efekty będą dla nich bezpośrednio obserwowalne i odczuwalne.

Tabela 11. Poczucie wpływu na lokalną społeczność (dane w %, suma 100% w wierszach)

Twierdzenie, które określa postawę badanego	tak	nie wiem	nie
tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie wsi/miejscowości	54,1	13,3	32,6
tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie gminy	44,4	14,1	41,5

Jednocześnie, należy zauważyć, że nawet przy obecnie umiarkowanej aktywności mieszkańców, podzielają oni przekonanie, że współdziałanie z innymi ma sens – pozwala pomóc potrzebującym (zdaniem 82,2%) i wpływać na kierunek zmian w gminie (68,1%).

Tabela 12. Ocena współdziałania, jako narzędzia pomocy innym – potrzeba angażowania (dane w %)

Twierdzenie, które lepiej określa postawę badanego:	Procent
1. tacy jak ja działając z innymi mogą pomóc potrzebującym	82,2
2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogę pomóc potrzebującym	17,8
Razem	100,0

Mieszkańcy Pytani o to, co mogłoby zachęcić do działania najczęściej formułowali dość ogólnikowe odpowiedzi: „coś ciekawego”, „jeśli to będzie odpowiadało moim zainteresowaniom”, „jeśli to będzie coś, co mi pasuje”, „co pasuje do mnie”. Pojedyncze osoby wskazywały wprost na to, jakiego rodzaju to są sprawy (np. chęć sprawdzenia się w roli wolontariusza lub prace na rzecz konkretnej grupy osób w potrzebie – tu wybierano takie grupy, które nie budzą negatywnych emocji, np. osoby samotne, chore, niepełnosprawne, ale już nie chore psychicznie lub uzależnione). Część badanych (ok. ¼) wskazywało na to, że oczekują bodźca zewnętrznego do działania – wyraźnego sygnału, jakie są potrzeby, co można zrobić. Rzadziej chcieliby samodzielnie decydować o tym, czym warto się zająć, samodzielnym określeniem potrzeb lokalnej społeczności. Nie znaczy to, że nie mają w ogóle potrzeby udziału w podejmowaniu takich decyzji i wyznaczaniu celu – przeciwnie, chętnie wezmą udział w konsultacjach społecznych, ale sami raczej ich nie będą inicjować.

Tabela 13. Ocena współdziałania, jako narzędzia zmiany w społeczności lokalnej – potrzeba angażowania

Twierdzenie, które lepiej określa postawę badanego:	Procent
1. tacy jak ja działając z innymi mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	68,1
2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	31,9
Razem	100,0

Tym ważniejsza staje się z tej perspektywy rola LGD. Taką perspektywę zarysowują też badani przedstawiciele Rady, którzy między innymi zwracają uwagę na to, że: „pojedynczy głos ginie w tłumie. Nie ma siły przebicia. Z kolei, gdy inicjatywa jest wspólna, to ktoś po drugiej stronie musi uznać, że faktycznie ma to strategiczne znaczenie, istotne znaczenie” [IDI13_1].

Rola LGD mogłaby w tym kontekście polegać na zdolności pogodzenia różnych interesów, zdolności do włączania różnych partnerów we wspólne przedsięwzięcia i większej skuteczności działania na rzecz wspólnych celów. Świetnie ilustruje to następująca wypowiedź: „Siłą stowarzyszenia jest, że skupia te wszystkie samorzady. (...) [wspólne przedsięwzięcia to] większe pieniądze, większa efektywność również. (...) Były takie zajawki, spotkania, projekty, ale niestety małe, które są takim tylko symbolicznym gestem w kierunku, a nie czymś, co jest faktycznym narzędziem służącym temu, żeby móc się wspólnie promować i mieć wspólnie większy i silniejszy głos” [IDI13_1].

Pełnieniu takiej roli służy aktywność animacyjna podejmowana przez LGD: „W którymś roku były takie spotkania LGD w każdej gminie, która jest członkiem stowarzyszenia. W każdej gminie organizowaliśmy te spotkania i jakby dzięki temu wiele dodatkowych firm zaczęło pisać projekty i otrzymywać dofinansowania” [IDI13_3]. Można założyć, że podobny efekt miały te spotkania także dla pozostałych mieszkańców gmin, innych niż przedsiębiorcy.

Chociaż rola lidera inicjującego działania na obszarze LSR postrzegana jest jako naturalna i nieoceniona, badani podkreślali, że ze względu na liczne zadania LGD niezbędne jest uzupełnienie tej jej aktywności przez lokalnych liderów: „rozwiązaniem jest znalezienie aktywnych, sprawnych i zdolnych do przejścia całego tego trudnego procesu liderów” [IDI13_2].

Być może należy ich poszukiwać poza istniejącymi już organizacjami pozarządowymi, „ponieważ większość z tych aktywnych i sprawnych, dobrze ukonstytuowanych, sformalizowanych jest kilka [niewiele] i w większości są pod skrzydłami samorządów, wójtów, aktywnych ludzi w samorządach. (...) a jest dużo ludzi ciekawych, aktywnych, ale bujają w chmurach i trudno im się zorganizować i napisać dobrze wniosek (...) jak nie mają takiego sprawnego lidera” [IDI13_2]. Wypowiedź tę można odczytywać w taki sposób, że znalezienie i wsparcie lokalnych liderów, którzy nie są jeszcze w orbicie działań organizacji pozarządowych mogłoby znacząco wzmocnić potencjał drzemący w wielu mieszkańcach obszaru LSR.

3.3. Przedsiębiorczość

Pytania badawcze:

4. W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?
5. Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane

Większość mieszkańców dostrzega istotne zmiany infrastrukturalne (78,5%), które nie tylko wpływają na jakość życia na obszarze LGD, ale także na możliwości rozwoju przedsiębiorczości. Ponad połowa badanych zauważa, że w ostatnich latach wzrastała liczba nowych przedsiębiorstw oraz inwestycji gospodarczych i inwestycji w infrastrukturę turystyczną, co wpływało na zwiększanie się liczby ofert pracy (**w ramach realizacji LSR powstało 68 nowych miejsc pracy**). Jednocześnie ponad połowa mieszkańców uważa, że nie zmieniły się warunki prowadzenia firm. W takim spostrzeganiu rzeczywistości nie musi być sprzeczności – bowiem warunki prowadzenia firm nie są zależne od rozwiązań lokalnych, ale także od rozwiązań prawnych i uwarunkowań makroekonomicznych.

Bardziej niepokojące są dwa inne zjawiska. Pierwszym jest z nich jest fakt, że zwiększaniu się liczby ofert pracy, nie towarzyszy zwiększanie atrakcyjności ofert pracy. Drugim natomiast, że zmiany dotyczące możliwości zatrudnienia poza rolnictwem zdaniem prawie połowy badanych nie zmieniły się.

Przedstawiciele Rady LGD pytano między innymi o wpływ zmiany sytuacji gospodarczej na zjawisko odpływu młodych mieszkańców z obszaru LSR. Według jednego z nich „ta teoria, że młodzież chce wychodzić z tej wsi trochę się rewiduje przez ostatni rok w związku z COVID [wywiad prowadzono jesienią 2020 roku]. Ale długofalowo: coraz więcej osób młodych wraca dzięki rozwojowi. Dzięki takim punktom. U nas kiedyś była tylko jedna knajpka, w tej chwili jest sześć miejsc, w których można zamówić pizzę, w małej miejscowości, 2 restauracje dostały pieniądze, 4 czy 5 ośrodków, są 2 lub 3 wypożyczalnie... Tak naprawdę latem dzieciaki przyjeżdżają do nas z miasta, (...), bo tu jest ciekawiej. Odpływ, moim zdaniem, też dzięki COVID, dzięki rozwojowi cywilizacyjnemu, dzięki coraz większej liczbie miejsc pracy, coraz się zmniejsza” [IDI13_2].

Tabela 14. Zmiany sytuacji gospodarczej obserwowane przez mieszkańców (dane w %)

zmiany sytuacji gospodarczej w gminie w ostatnich 5 latach (100 % w wierszach)	poprawa	bez zmian	pogorszenie
liczba nowopowstających przedsiębiorstw	54,1	40,0	5,9
ilość inwestycji gospodarczych	59,3	35,6	5,2
Ilość ofert pracy	55,6	37,8	6,7
atrakcyjność ofert pracy	37,0	57,8	5,2
infrastruktura techniczna komunalna (drogi, wodociągi, sieć energetyczna)	78,5	17,0	4,4
rozwój infrastruktury turystycznej	52,6	45,2	2,2
warunki prowadzenia firm	26,7	57,8	15,6
możliwości zatrudnienia poza rolnictwem	47,5	48,1	4,4

Mieszkańcy pytani o to, czy warto w kolejnej LSR uwzględnić wsparcie dla przedsiębiorców, wyrażają jednoznaczne opinie. Według nich wsparcie przedsiębiorczości jest kluczowe dla dalszego rozwoju obszaru. Jednocześnie wskazują na to, że takimi branżami, na które w szczególności należałoby zwrócić uwagę są te działy, które silnie odwołują się do lokalności i lokalnych zasobów. Stąd propozycje koncentrowały się przede wszystkim wokół agroturystyki, wsparcia lokalnego rzemiosła oraz lokalnych tradycji kulinarnych. Mieszkańcy, chociaż zauważają podejmowane już działania promocyjne, wyrażają przekonanie, że należy je intensyfikować i w centrum promocji ulokować właśnie lokalność.

Wymieniano też konieczność wsparcia usług budowlanych i tych, które wprost przekładają się na podnoszenie jakości usług (np. szybki Internet), które mogą zaoferować lokalni przedsiębiorcy. Podkreślano, że nie chodzi jedynie o rozwój samych firm, ale także takie ich wsparcie, które będzie miało siłę promocyjną – np. organizacji warsztatów rzemieślniczych, które pozwoliłyby pogodzić te wymieniane wcześniej cele: odnowienie pamięci o lokalnym rzemiośle, możliwość sprzedaży lokalnych produktów, przyciągnięcie turystów, którzy skorzystają z agroturystycznej bazy noclegowej.

Z kolei przedstawiciele Rady zwracali uwagę, że chociaż poziom nasycenia obszaru firmami z poszczególnych branż nie jest kryterium wyboru projektu, to jednak jest to element ponawianych dyskusji Rady [IDI13_2]. Z perspektywy badanych przedstawiciele Rady ważne jest nie tyle (lub nie tylko) jakie branże mogą liczyć na dofinansowanie, ale przede wszystkim to, że środki rozdysponowane przez LGD to często jedyna możliwość wsparcia małych przedsiębiorstw, które dominują w strukturze gospodarki obszaru LSR: „nie chcielibyśmy, żeby tylko rekiny, które mają miliony jeszcze wysały coś z rynku. [chcemy wspierać] mikroprzedsiębiorców. Jak ktoś ma 20-30 zatrudnionych i ma obrotu 5, 6, 7, 10, 12 mln to tych środków tak bardzo nie potrzebuje. No, a te firmy mają większe szanse na te środki – dają pieniądze firmom zewnętrznym, które piszą im super projekty” [IDI13_3].

W ocenie badanych projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojem obszaru objętego LSR. W wywiadach pojawił się jednak głos, że spójność ta może być postrzegana jako problematyczna, jeśli traktować ją dosłownie – to znaczy w związku z tym, że gminy tworzące obszar objęty LSR różniły się sytuacją wyjściową, może to powodować, że nawet równe tempo rozwojowe gmin nie będą niwelowały tych różnic [IDI13_1]. Badany zastrzega jednak, że chociaż różnice rozwojowe mogły spowodować różnice możliwości podjęcia działań (inne było zaplecze finansowe, kadrowe, techniczne w poszczególnych gminach), to jednak z czasem różnice te się zaczęły zacierać – w opinii respondenta – samoistnie.

Potwierdzenie o rozwoju przedsiębiorczości na obszarze LSR potwierdzają też statystyki publiczne. We wszystkich gminach wzrosła zarówno bezwzględna liczba firm, jak i liczba podmiotów przypadająca na 1000 mieszkańców. Gwałtowne przyspieszenie odnotowujemy w roku 2017 i w szczególności 2018 i 2019. W 2017 i 2018 roku znacząco zwiększyła się także liczba nowopowstałych podmiotów (uległo to nieznacznemu wyhamowaniu w 2019 roku – wyjątkiem była tu gmina Przywidz).

Tabela 15. Potencjał gospodarczy – liczba podmiotów gospodarczych bezwzględna i na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym

Rok	Gmina																	
	Chmielno		Kartuzy		Przodkowo		Przywidz		Sierakowice		Somonino		Stężyca		Sulęcyno		Żukowo	
	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba podmiotów	Na tys. mieszkańców
2010	571	132,9	3204	156,6	634	130,4	474	131,6	1370	125,8	658	109	715	124,3	327	105,3	3201	170,1
2011	578	132,8	3239	157,7	677	135,8	465	128,4	1381	125,3	675	110,2	716	123	328	104,9	3378	174,3
2012	613	138,2	3337	163,2	717	142,7	483	133,2	1445	129,6	686	109,9	743	126,2	320	101,5	3569	178,7
2013	627	140,8	3422	166,7	739	143,6	502	137,6	1496	132,9	709	111,8	767	129	348	110,1	3832	185,9
2014	644	143,1	3483	169	802	151,5	503	136,9	1541	135,6	775	120,8	815	135,7	370	115,1	4083	193,3
2015	662	146,8	3503	170,8	853	158	512	139,7	1603	139,3	786	120,8	832	137,9	387	119,7	4332	200,1
2016	695	154,1	3556	174,2	882	161,3	551	151,4	1640	142,1	830	126,6	868	142,1	388	119,7	4586	205,2
2017	719	158,1	3637	179,7	938	167,7	555	152,9	1704	146,6	856	130,1	912	148,7	383	117,7	4937	213,3
2018	771	167,9	3759	187	991	172,8	571	157,2	1802	154,9	924	138,1	967	156,7	418	128,4	5317	221,2
2019	804	175,7	3962	198,3	1071	183,8	609	166,5	1918	164,3	984	146,9	1010	161,9	455	140	5805	232,7

Tabela 16. Potencjał gospodarczy – liczba nowych podmiotów gospodarczych bezwzględna i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców

Rok	Gmina																	
	Chmielno		Kartuzy		Przodkowo		Przywidz		Sierakowice		Somonino		Stężyca		Sulęcyno		Żukowo	
	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców	Liczba nowych podmiotów	Na tys. mieszkańców
2010	72	10,33	339	10,46	84	10,81	52	9,29	159	8,91	85	8,71	84	8,89	27	5,29	403	13,8
2011	58	8,18	335	10,25	79	9,96	51	9,07	132	7,32	89	9,04	80	8,33	24	4,68	368	12,24
2012	76	10,6	382	11,63	78	9,57	54	9,49	169	9,24	84	8,45	80	8,21	24	4,65	349	11,27
2013	57	7,85	338	10,26	76	9,18	56	9,79	167	9,04	96	9,58	88	8,86	49	9,42	401	12,55
2014	59	8,05	375	11,33	98	11,5	45	7,8	179	9,55	118	11,6	118	11,8	45	8,53	459	13,93
2015	67	9,02	319	9,56	114	13,02	43	7,38	173	9,13	87	8,49	87	8,64	41	7,66	457	13,47
2016	80	10,72	337	10,06	95	10,65	77	13,26	168	8,74	119	11,49	98	9,64	34	6,3	508	14,53
2017	71	9,38	367	10,9	110	12,14	47	8,05	185	9,57	100	9,52	97	9,4	37	6,82	551	15,1
2018	101	13,09	405	12,02	107	11,48	55	9,35	208	10,53	128	12,09	121	11,61	57	10,34	590	15,47
2019	72	9,27	401	11,82	117	12,24	66	11,18	206	10,33	113	10,49	105	9,93	47	8,51	593	14,86

3.4. Turystyka i dziedzictwo kulturowe

6. W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?
7. W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?

Turystyka i jej rozwój należały do najważniejszych celów LSR. Tym ważniejsza jest ocena efektów wsparcia tego sektora oraz wpływu tych działań na wzmacnianie lokalnej tożsamości. Prawie połowa badanych uważa, że poziom atrakcyjności turystycznej obszaru LGD zwiększył się lub nie zmienił się w ostatnich latach (co oznaczać może, że jest równie wysoki, jak wcześniej). Pojedyncze osoby (3,7% mieszkańców) uznały, że poziom atrakcyjności turystycznej obszaru spadł – to osoby, które jednocześnie wyczulone były na jakość środowiska i jego zmiany m.in. pod wpływem rosnącej presji turystycznej. Mieszkańcy odnotowują w szczególności to, że poprawie uległa infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna oraz polepszyła się promocja regionu i jego zasobów naturalnych, kulturalnych i turystycznych. Dla ponad 1/3 badanych miało to znaczenie dla wzmocnienia ich (i tak silnej na tym obszarze) tożsamości lokalnej i identyfikacji z lokalną kulturą i tradycjami.

Tabela 17. Zmiany dot. potencjału turystycznego i kulturowego w opinii mieszkańców (dane w %)

Obserwowane zmiany w ostatnich 5 latach	poprawa	bez zmian	pogorszenie	Razem
Poziom atrakcyjności turystycznej	48,1	48,1	3,7	100%
Promocja dziedzictwa kulturalnego, zasobów naturalnych i turystyki	54,1	45,2	0,7	100%
Infrastruktura i oferta kulturalna	40,7	55,6	3,7	100%
Infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna	63,7	34,8	1,5	100%
Utożsamianie się mieszkańców z regionem	37,0	60,7	2,2	100%

Dostrzeganie zmian przez mieszkańców to zarówno efekt dokonanych inwestycji, ale także ich zgodności z formułowanymi przez mieszkańców oczekiwań oraz tego, że są one **komplementarne**: „mamy forum konsultacji wspólnych pomysłów w zakresie rozwoju turystyki. To na pewno sprzyja temu, żeby realizować coś, co nie jest punktowe, indywidualne, właściwe tylko w jednej gminie, a to co jest **siecione**, np. ścieżki rowerowe, które konsekwentnie w tej perspektywie zobowiązaliśmy się do realizacji w gminach. Na pewno ślad na mapie zostanie i w terenie. (...) Będzie to służyło nie tylko punktowo mieszkańcom danej gminy, ale mieszkańcom całego obszaru LGD – to wartość dodana.” [IDI13_1]. Według badanych „turystyczny potencjał obszaru LGD definitywnie wzrósł, a same projekty są żywe – można zobaczyć, co zostało wykonane” [IDI13_2], co należy rozumieć tak, że po pierwsze, zmiany są na tyle istotne, że są zauważalne, a po drugie, mieszkańcy i turyści korzystają z powstałej infrastruktury – nie były to projekty, których potrzeba byłaby wątpliwa. Jednocześnie podkreślano [IDI13_1], że poprawa jakości infrastruktury turystycznej nie musi przekładać się wprost na przyciąganie turystów i wymaga to dalszych działań promocyjnych.

Zmiany te tylko do pewnego stopnia znajdują odbicie w statystykach publicznych GUS. Trzeba przy tym pamiętać, że badania turystyki dokonywane przez GUS ma znaczące ograniczenia (odnotowywane są dane dotyczące jedynie większych obiektów, z co najmniej 10 miejscami noclegowymi). Jednak nawet przy tych ograniczeniach odnotowujemy, że liczba takich obiektów noclegowych nie zmieniła się lub zmieniła się nieznacznie na korzyść (Kartuzy). Rosnąca liczba osób korzystających z tej infrastruktury wskazuje na to, że obszar staje się coraz bardziej atrakcyjnym celem turystycznym. Jednocześnie można uznać, że to efekt rosnącej jakości usług i dostępności infrastruktury zwiększającej komfort turystów: w ostatnich latach te obiekty uzupełniły swoją ofertę o możliwość wypożyczenia sprzętu turystycznego, wodniackiego, zabiegi rehabilitacyjne, zabiegi SPA, ofertę zajęć sportowych, itp.

Tabela 18. Zmiany zasobów turystycznych w podziale na gminy

Rok	Gmina																	
	Chmielno		Kartuzy		Przodkowo		Przywidz		Sierakowice		Somonino		Stężycza		Sulęczyno		Żukowo	
	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe	Obiekty noclegowe	Miejsca noclegowe
2012	12	454	8	177	2	66	5	407	7	173	8	307	11	686	3	118	3	100
2013	11	399	8	177	1	16	6	456	5	127	6	253	11	809	4	507	4	152
2014	9	371	8	175	1	16	7	693	6	187	10	412	12	892	5	555	3	122
2015	12	457	7	148	1	12	7	660	5	172	10	409	14	1109	5	515	4	154
2016	10	360	9	214	1	12	7	564	6	218	10	414	15	1353	5	509	4	154
2017	9	352	10	295	1	12	7	565	6	184	9	367	13	1112	5	505	5	153
2018	10	425	10	343	1	38	7	615	6	158	11	398	13	1073	5	505	4	133
2019	9	361	11	297	1	40	7	564	7	239	10	416	14	1000	5	541	4	191

Źródło: BDL GUS

Tabela 19. Udział LGD w zwiększaniu potencjału turystycznego obszaru

Wskaźnik	Wskaźnik szczegółowo	Realizacja (U) Poziom płatności	Realizacja (P) Poziom podpisanych umów
Liczba nowych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Ogółem	65	35
	Obiekty noclegowe	21	8
	Obiekty gastronomiczne	1	0
	Obiekty sportowe/rekreacyjne	30	24
Liczba przebudowanych obiektów infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej	Ogółem	21	4
	Obiekty noclegowe	15	3
	Obiekty gastronomiczne	0	0
	Obiekty sportowe/rekreacyjne	6	1

Niewątpliwie do rozwoju oferty turystycznej przyczyniają się też działania finansowane dzięki LGD. W ramach realizacji LSR powstało łącznie 65 obiektów infrastruktury turystycznej, w tym 21 obiektów noclegowych (większość niewidoczna w statystykach GUS, ale uzupełniająca ofertę turystyczną obszaru). Nie bez znaczenia było też dofinansowanie dla istniejących już obiektów turystycznych i obiektów sportowych i rekreacyjnych.

Zmiany te, jak pisaliśmy wcześniej, zauważane są przez mieszkańców. Pytani, o to, jakie powinny być dalsze kierunki rozwoju turystyki na obszarze LGD, wskazują, że powinna to być dalsza rozbudowa infrastruktury, która wpływa na atrakcyjność regionu i zarazem odpowiada potrzebom aktywnego spędzania czasu przez odwiedzających go turystów. Mieszkańcy chcieliby zatem dalszego rozwoju ścieżek rowerowych, biegowych (zimną narciarskich), wodnych (tras kajakowych). Ważne dla dużej grupy mieszkańców jest też wzmocnienie infrastruktury umożliwiającej uprawianie sportów wodnych. Inwestycjom tym powinna towarzyszyć dalsza promocja lokalności (i wyjątkowości obszaru). Ważnym celem na kolejne lata miałyby być także dalsze finansowanie takich działań i inwestycji, które pozwolą na wydłużenie sezonu turystycznego i pokazanie obszaru jako atrakcyjnego także w sezonie niskim [IDI13_1].

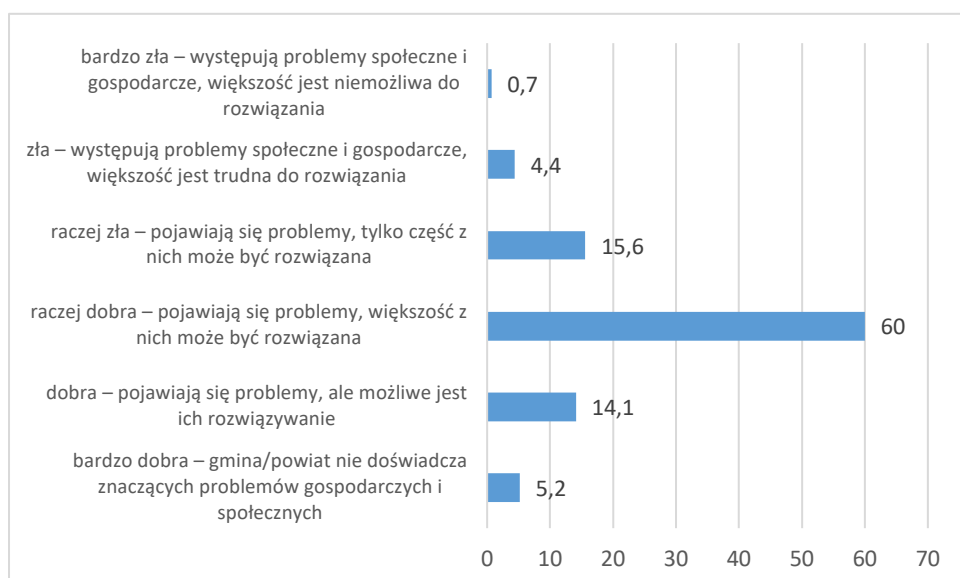
Podkreślano przy tym, że rozwój tych elementów nie może odbywać się bez jednoczesnej dbałości o to, żeby w ogóle możliwa była obecność turystów w regionie: możliwość łatwego dojazdu z Trójmiasta, możliwość skorzystania z wygodnej i kameralnej bazy noclegowej bliskiej bogactwu przyrodniczego obszaru LGD (rozwój agroturystyki).

3.5. Grupy defaworyzowane

8. Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?
9. Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?
10. Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?

Mieszkańcy w większości oceniają obecną sytuację społeczno-gospodarczą swoich gmin jako co najmniej dobrą – to opinia niemal 80% badanych. Nie znaczy to, że nie dostrzegają żadnych problemów (taką opinię wyrażało 5,2% mieszkańców), ale że uznają, że są one w dużej mierze możliwe do rozwiązania. Wśród tych, którzy uważają, że sytuacja społeczno-gospodarcza nie jest dobra, najliczniejsi są ci, według których tylko część problemów, których doświadczają mieszkańcy, można rozwiązać na poziomie lokalnym lub ich rozwiązanie byłoby bardzo trudne. Tylko 0,7% mieszkańców jest skrajnie pesymistyczna w swoich ocenach (trzeba pamiętać, że dane gromadzono w 2021 roku w miesiącach poprzedzających wzrost inflacji).

Wykres 1. Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej gminy w opinii mieszkańców

Jednocześnie warto zauważyć, że te ogólnie pozytywne oceny sytuacji społeczno-gospodarczej to efekt zmian, jakie zaszły w ostatnich 7 latach, zwłaszcza w obszarze gospodarczym. Ponad 2/3 mieszkańców odczuwa także poprawę sytuacji społecznej. Wśród pozostałych przeważają opinie, że sytuacja w każdym z tych obszarów nie zmieniła się.

Oczywiście jesteśmy świadomi, że zmiany te są między innymi spowodowane sytuacją makroekonomiczną (wzrost koniunktury), a nie wyłącznie są efektem działań na poziomie lokalnym. Te ostatnie nie są jednak bez znaczenia (gdyby możliwe było ich pominięcie wszystkie gminy województwa rozwijałyby się w takim samym tempie, a tak się nie dzieje).

Tabela 20. Zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru od 2014 roku w opinii mieszkańców

Obszar zmiany	poprawiła się	bez zmian	pogorszyła się
sytuacja gospodarcza	75,6	21,5	3,0
sytuacja społeczna	68,9	27,4	3,7

Wśród pozytywnych zmian zauważane są przede wszystkim spadek poziomu bezrobocia oraz dostęp do usług opiekuńczych dla osób zależnych – zarówno dla dzieci w wieku do lat 3, jak i osób starszych i

niepełnosprawnych, aktywność społeczna mieszkańców. Tu co najmniej połowa badanych zauważa poprawę. Według ponad połowy mieszkańców nie zmieniła się skala problemu ubóstwa (zależność od pomocy społecznej), chociaż tu pojawiało się także sporo optymistycznych ocen (43,7% mieszkańców uważa, że liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej zmniejszyła się).

Tabela 21. Zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach w opinii mieszkańców

zmiany sytuacji społecznej	poprawa	bez zmian	pogorszenie
poziom bezrobocia	54,1	41,5	4,4
liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej	43,7	51,1	5,2
aktywność społeczna (udział w działaniach na rzecz społeczności)	49,6	48,9	1,5
odpływ ludzi młodych z gminu/powiatu	32,6	45,2	22,2
dostęp do usług opiekuńczych dla dzieci	59,3	40,0	0,7
dostęp do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych	51,1	45,9	3,0
dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej	45,9	45,2	8,9

Jako problem należy natomiast uznać dalszy odpływ młodych mieszkańców z gmin – według 22,2% mieszkańców problem ten pogłębił się. Jednocześnie, zwróćmy uwagę, że dzieci i młodzież nie są według mieszkańców narażone na wykluczenie społeczne – zatem to nie ubóstwo i marginalizacja społeczna są przyczynami odpływu młodych.

Według większości mieszkańców w ich gminach żyją osoby narażone na wykluczenie społeczne (tylko 11,9% było innego zdania). Najczęściej wskazywano tu osoby ubogie, niepełnosprawne i samotne. To o tyle ważne, że cechy te mogą współwystępować, powodując pogłębienie ryzyka marginalizacji. Badani nie umieli w większości ocenić, czy LGD i realizowana przez Grupę strategia w wystarczającym stopniu uwzględnia problemy tych osób. Pozostali oceniali, że LGD w wystarczającym stopniu uwzględnia w swoich działaniach takie grupy jak dzieci i młodzież, rodziny z dziećmi, przedsiębiorców i rolników. W opinii mieszkańców LGD w mniejszym stopniu uwzględnia natomiast sprawy tych grup, które wskazywano wcześniej jako szczególnie defaworyzowane.

Tabela 22. Grupy defaworyzowane z perspektywy mieszkańców

Grupy mieszkańców w szczególności narażone na wykluczenie społeczne (mogą mieć poczucie, że jakość ich życia jest niższa niż innych mieszkańców):	Grupy narażone na wykluczenie społeczne	Czy działania LGD uwzględniają w wystarczającym stopniu sprawy i problemy osób mieszkających w gminie		
		tak	nie	nie wiem
dzieci i młodzieży	2,2	24,8	5,0	70,2
osoby niepełnosprawne	37,0	13,2	23,1	63,6
osoby starsze/seniorzy	36,3	13,2	22,3	64,5
osoby samotne	21,5	7,4	11,6	81,0
rodziny z dziećmi	3,0	27,3	3,3	69,4
osoby ubogie	39,3	5,0	8,3	86,8
Kobiety	3,7	8,3	13,2	78,5
przedsiębiorcy	-	18,2	19,0	62,8
Rolnicy	-	13,3	8,0	78,8
inne grupy	3,7	-	-	-
nie ma takich grup	11,9	-	-	-

Z zawartej w Lokalnej Strategii Rozwoju diagnozy problemów społecznych obszaru wyłania się kilka defaworyzowanych grup. Są to:

- Osoby młode (do 25 lub 30 roku życia): „w powiecie kartuskim (8 z 9 gmin terenu LGD), występuje jeden z najwyższych w województwie udział ludzi młodych - osób do lat 30 w ogólnej liczbie bezrobotnych (39,2 %). Analogiczna sytuacja jest w grupie wiekowej do 25 lat (21,6 %). W obu grupach wiekowych średnia dla województwa jest znacznie niższa i wynosi odpowiednio 28,8 % w wieku do 30 lat i 14,4 % w wieku do lat 25” (LSR, s. 21)
- Kobiety w wieku produkcyjnym, o niskim poziomie wykształcenia: „udział kobiet w całkowitej liczbie bezrobotnych był najwyższy w województwie – wskaźnik ten na terenie powiatu kartuskiego wynosił 66,6% i był znacznie wyższy niż średnia dla województwa (58,4%) oraz wyższy niż w powiatach sąsiednich np. kościerskim (58,3%) czy wejherowskim (61,7%). Zjawisko to potwierdzają wyniki analizy danych GUS dotyczących liczby bezrobotnych w poszczególnych gminach obszaru LGD na koniec 2014 roku – w tym zakresie porównanie udziału bezrobotnych na terenie LGD w całkowitej liczbie ludności w wieku produkcyjnym wskazuje, że wskaźnik ten wśród kobiet wynosi 7,1% i jest znacznie wyższy od wskaźnika dla mężczyzn (3,9%) oraz średniej dla ogółu bezrobotnych – 5,3%. Trudną sytuację kobiet na lokalnym rynku pracy potwierdza także szereg danych szczegółowych dotyczących struktury bezrobocia w tym np. wśród bezrobotnych kobiety będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy widoczny jest ponadprzeciętny udział kobiet o najniższym poziomie wykształcenia (gimnazjalnym lub niższym), co dodatkowo potęguje trudności w znalezieniu pracy przez tę grupę społeczeństwa.” (LSR, s. 22)
- Rolnicy i rodziny rolników: niski poziom dywersyfikacji dochodów, ograniczona gotowość podejmowania działalności gospodarczej poza rolnictwem (LSR, s. 23), ukryte bezrobocie (zbyt duża liczba osób utrzymujących się z rolnictwa; duży problem bezrobocia ukrytego w rolnictwie na terenach wiejskich; rozdrobnione i niskotowarowe rolnictwo nie zapewniające utrzymania dla utrzymującej się z niego ludności – LSR, s. 11) ;
- Osoby zależne od pomocy społecznej: „Ośrodki pomocy społecznej działające na badanym obszarze udzieliły w 2013 r. pomocy łącznie 14 350 osobom, co stanowiło 11 % ludności zamieszkującej te tereny. Zasięg pomocy społecznej jest na omawianym terenie wyższy niż w województwie pomorskim, gdzie pomocą społeczną objęto w tym samym roku 8,7 % ludności. Jednocześnie odsetek ludności objętej opieką społeczną jest zróżnicowany w skali gmin. Najwyższy jest w gminie Przywidz (16 %), a najniższy w gminie Żukowo (6,3 %). We wszystkich gminach poza gminą Żukowo, wskaźnik ten przekracza wartość dla województwa pomorskiego, co świadczy o słabej kondycji lokalnej społeczności w tym zakresie.” (LSR, s. 16)

W wyniku tych rozpoznań w Lokalnej Strategii Rozwoju: „ukierunkowano część interwencji na wsparcie tych grup społecznych – w części przedsięwzięć wyznaczono kryteria wyboru operacji, które preferują wsparcie (poprzez zatrudnienie, w tym samozatrudnienie) osób pochodzących z grup defaworyzowanych. Zakres tej interwencji dotyczy 2 przedsięwzięć nr. 1.2.1. oraz 2.2.1. W sumie na realizację tych 2 przedsięwzięć przewidziano w budżecie LSR kwotę 2.589.224,83 EUR, co stanowi 56,56% całkowitego budżetu Strategii.” (LSR, s. 11).

Wśród przedsięwzięć podejmowanych w ramach realizacji LSR wprost na rozwiązywanie problemu osób defaworyzowanych ukierunkowane jest przedsięwzięcie 1.2.1 i 2.2.1. Należy zwrócić uwagę na możliwość wpływania na sytuację tych grup przez właściwe sformułowanie kryteriów dostępu dla potencjalnych beneficjentów w ogłaszanych konkursach. W obu wymienionych przedsięwzięciach **uwzględniono jako kryterium**: „Ukierunkowanie na zaspokojenie potrzeb grup defaworyzowanych ze względu na dostęp do rynku pracy, określonych w LSR”. **Kryterium to miało jednak niską wagę** (można było zdobyć w ten sposób 1 punkt z 10 (w działaniu 1.2.1) lub z 11 (2.2.1)).

Tabela 23. Sytuacja społeczna na obszarze LGD

	Chmielno		Kartuzy		Przodkowo		Przywidz		Sierakowice		Somonino		Stężycza		Sulęcyno		Żukowo	
	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019	2015	2019
Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej ogółem	573	409	3508	2228	818	490	831	478	2075	1865	1340	1075	1236	703	623	432	1784	970
Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności	771	527	1052	657	934	513	1426	810	1095	935	1308	998	1228	665	1163	783	526	243
Pracujący ogółem	749	1098	7059	7998	1321	1865	359	443	2686	3152	1211	1372	1193	1370	429	420	7242	9000
Pracujący na 1000 mieszkańców ogółem	101	141	211	235	150	193	62	74	141	157	118	127	118	128	80	76	211	220
Bezrobocie - ogółem	180	87	748	355	136	68	164	86	314	198	247	128	248	111	133	64	536	305
Bezrobocie – kobiety	124	60	448	253	93	45	107	54	215	148	157	88	160	68	81	46	325	212
Bezrobocie - mężczyźni	56	27	300	102	43	23	57	32	99	50	90	40	88	43	52	18	211	93
Bezrobocie - do 25 roku życia	61	20	151	68	28	16	33	22	110	67	52	31	80	30	43	14	110	43
Bezrobocie - do 30 roku życia	85	38	268	134	52	30	49	34	164	100	116	51	124	44	61	28	196	92
Bezrobocie - powyżej 50 roku życia	44	23	208	83	27	15	48	21	52	29	54	19	48	27	31	13	136	56
Bezrobocie - długotrwale bezrobotni	58	15	286	75	53	12	92	43	126	40	92	19	105	22	57	17	176	71

Dostępne statystyki publiczne wskazują, że problemy nazwane w diagnozie dokonanej na etapie tworzenia LSR, chociaż były trafnie określone, to zmieniły skalę w ostatnich pięciu latach. Zauważmy, że we wszystkich gminach tworzących LGD obserwujemy kilka pozytywnych zjawisk. Są to w szczególności: spadek bezrobocia, zwiększenie liczby osób pracujących oraz zmniejszenie liczby osób zależnych od pomocy społecznej.

Istotne jest w szczególności współwystępowanie tych trzech zjawisk, oznacza ono bowiem, że zmniejszenie liczby osób bezrobotnych nie miało miejsca (wyłącznie) z powodu wyjścia z rejestrów bezrobocia po to, żeby zacząć korzystać z innych niezarobkowych źródeł utrzymania. Tej ostatniej tendencji można upatrywać jedynie w gwałtownie kurczącej się grupie osób długotrwale bezrobotnych.

Wśród tych ogólnie pozytywnych trendów zmian należy zwrócić uwagę na dwa fakty. Po pierwsze, bezrobocie nadal częściej dotyczy kobiet i osób do 30 roku życia. Te cechy mogą współwystępować, a zjawisko może dotyczyć młodych kobiet, które wypadają z rynku pracy na dłużej z powodu macierzyństwa i opieki nad dziećmi. Jeśli przyjąć takie wyjaśnienie (prawdopodobne, bo zjawisko to obserwowane jest w całym województwie pomorskim), to oznaczałoby, że warto w przyszłości **uwzględnić wspieranie przedsiębiorczości nakierowanej na usługi opiekuńcze** (dostęp do nich jest ważną przesłanką powrotu kobiet na rynek pracy) oraz **rozważyć nagradzanie (w kryteriach dostępu) wprowadzania rozwiązań przyjaznych pracownikom** (np. uelastycznienie czasu pracy, wprowadzanie zatrudnienia w niepełnym wymiarze umożliwiającym łączenie pracy zawodowej z opieką nad dziećmi lub innymi osobami zależnymi).

Po drugie, chociaż we wszystkich gminach obserwowane zmiany są korzystne, jednak następują z różnym nasileniem. Na przykład, w gminie Sierakowice w znacznie mniejszym stopniu niż w pozostałych gminach spadła liczba osób zależnych od pomocy społecznej, w gminie Przywidz struktura bezrobocia jest mniej korzystna niż na reszcie obszaru (znacznie większy jest udział osób trwale bezrobotnych niż w pozostałych gminach), a w gminie spadła liczba osób pracujących (co można wiązać głównie z ubytkiem liczby ludności, prawdopodobnie w wieku produkcyjnym).

3.6. Innowacyjność

Pytania badawcze

11. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?

12. Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?

Brak innowacyjności wskazano w LSR jako jedną z przeszkód rozwoju turystyki: ofertę turystyczną regionu uznano za mało elastyczną i tradycyjną i wskazywano na brak nowych, innowacyjnych atrakcji turystycznych przyciągających turystów na ten teren (LSR, s. 20).

Wśród działań zdefiniowanych w LSR wprost do innowacyjności odwołuje się cel szczegółowy 2.2: Poprawa dostępu mieszkańców i turystów do wysokiej jakości usług turystycznych i okołoturystycznych, w tym usług innowacyjnych. W Lokalnej Strategii Rozwoju Innowacyjność zdefiniowano jako: „wdrożenie nowego na danym obszarze lub znacząco udoskonalonego produktu, usługi, procesu, organizacji lub nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych, osiągając co najmniej jeden z poniższych warunków:

- rozwój nowej formy turystyki i rekreacji,
- rozwój nowego produktu turystycznego,
- nowoczesne/nowatorskie wykorzystanie elementów kultury kaszubskiej.” (LSR, s. 54)

Innowacja jest terminem, które najczęściej traktowana jest jako proces, który służy:

- Stworzeniu nowego produktu lub znacznej modernizacji istniejącego produktu – innowacje produktowe
- Zastosowaniu nowej technologii, modyfikacja czynników i właściwości procesów wytwórczych – innowacje technologiczne
- Wprowadzeniu nowych lub zmienionych (unowocześnionych systemów organizacyjnych) – innowacje organizacyjne
- Udoskonaleniu systemów marketingowych (np. stworzenie nowego rynku zbytu) – innowacje marketingowe

Inne klasyfikacje typów innowacji bazują na podziale ze względu na skalę zmian (przełomowe, przyrostowe, drobne), stopień oryginalności zmian (kreatywne, imitujące, pozorne – drobne zmiany oferujące rzekome nowości), stopień złożoności zmian (izolowane, związane), typ uczestników procesu innowacji (sprzężone, niesprzężone) oraz wpływ na środowisko przyrodnicze (proekologiczne, obojętne oraz naruszające równowagę ekologiczną).

Innowacje, do jakich zachęca LSR mają charakter innowacji produktowych, organizacyjnych i marketingowych. Często działania podejmowane w ramach finansowania wiążą te elementy: „mieszkańcy przychodzą do nowej restauracji, w ramach LGD rozbudowaną np. o wędzarnię [innowacja produktowa – sprzedaż ryb wędzonych, innowacja organizacyjna – rozwinięcie systemu sprzedawanych usług].” [IDI13_2]

W LSR zawarto zachęty do podejmowania innowacyjnych operacji. Były to punkty, jakie komisja oceniająca mogła przyznać projektom, które odznaczały się taką innowacyjnością. Stosowano je w odniesieniu do przedsięwzięć 1.1.1, 2.2.1 i 2.2.2 (LSR, s. 54). W przypadku każdego z tych przedsięwzięć wnioskodawca mógł uzyskać (tylko) 1 punkt za innowacyjność.

Co ważne, kryterium innowacyjności potraktowano jako kryterium wyizolowane, a zatem nie badano jednocześnie wpływu nowego przedsięwzięcia na środowisko przyrodnicze, chociaż i to jest istotne z perspektywy założeń programu LEADER. Do rozważenia jest, czy można zróżnicować punktację za projekty innowacyjne – np. w taki sposób, że jeśli są one proekologiczne dostają pełną punktację (1 punkt), jeśli obojętne dla środowiska – połowę punktów (0,5 punktu), a jeśli innowacja miałaby mieć negatywny wpływ na środowisko (np. nowa forma rekreacji naruszałaby ład przyrodniczy) projekt nie otrzymywałby punktów, mimo że spełnia kryteria innowacyjności.

3.7. Projekty współpracy

Pytania badawcze:

13. Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?
14. Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?

Projekt współpracy to projekt, który zakłada wspólną realizację działań przez partnerów z różnych regionów (projekt międzyregionalny) lub krajów (projekt międzynarodowy). Projekty współpracy podejmowane przez lokalne grupy działania przyczyniają się do osiągnięcia celów zawartych w lokalnych strategiach rozwoju, wykorzystując wiedzę i doświadczenia partnerskich lokalnych grup działania. Projekty te mogą zatem korzystać z już gotowych i stosowanych w innych miejscach rozwiązań oraz przewidywać ich adaptowanie, bądź też wypracowywać nowe rozwiązania przy udziale partnerów z innych regionów, w tym wspólne rozwiązania problemów, z którymi borykają się wszystkie uczestniczące w projekcie podmioty.

W LSR zaplanowano podjęcie 3 projektów współpracy, do dwóch z nich już na etapie przygotowania LSR stowarzyszenie było dobrze przygotowane. Ostatecznie LGD zrealizowało 2 projekty. Oba projekty miały charakter krajowy, międzyregionalny.

Tabela 24. Projekty współpracy

L.p.	Projekt współpracy	Cele	Efekty
1	Przygotowanie i wydanie audiobooków z legendami i baśniami z regionu Ziemi Chełmińskiej, Ziemi Dobrzyńskiej i Szwajcarii Kaszubskiej oraz wykonanie materiałów promocyjnych	umożliwienie propagowania lokalnej kultury regionów Ziemi Chełmińskiej, Ziemi Dobrzyńskiej i Szwajcarii Kaszubskiej poprzez wydanie legend w postaci audiobooków, organizację konkursu plastycznego i przygotowanie materiałów promujących poszczególne regiony	500 audiobooków
2	Promocja walorów turystycznych regionów Żuław i Kaszub	umożliwienie promocji walorów turystycznych regionów Żuław i Kaszub	wydanie materiałów edukacyjnych

Zrealizowane projekty odpowiadają rozpoznany w LSR słabościom obszaru LGD (LSR, SWOT), to jest powiązane ze słabą rozpoznawalnością regionu Szwajcarii Kaszubskiej wśród turystów ze względu na niedostateczny poziom współpracy z innymi regionami w zakresie wspólnej promocji oraz słabej wymiany doświadczeń z innymi regionami związanych z rozwojem i promocją turystyki.

3.8. Ocena funkcjonowania LGD

Pytania badawcze

15. Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?
16. Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?
17. Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała LSR?

Partnerzy w ramach LGD spotykali się systematycznie, także w okresie pandemii i ograniczonych możliwości kontaktowania się ze sobą, co sprzyjało efektywnej i skutecznej realizacji LSR. Ważne, że Biuro LGD odpowiednio reagowało na zmieniające się warunki, które mogłyby obniżyć efektywność i skuteczność działań – wyrazem tego jest korekta procedur oceny projektów w okresie pandemii i zdalnych posiedzeń Rady.

Stowarzyszenie podejmowało kilka rodzajów działań kierowanych bezpośrednio do mieszkańców i interesariuszy. Poza licznymi spotkaniami z mieszkańcami, było to także doradztwo indywidualne (łącznie z takiego doradztwa skorzystało 358 osób. Najważniejszym miernikiem skuteczności działań informacyjno-promocyjnych jest jednak liczba odwiedzin strony internetowej stworzonej przez LGD (prawie 700 tys. odwiedzin).

Biorąc pod uwagę sposoby pozyskiwania wiedzy o LGD (wiedza przekazywana między mieszkańcami, lokalne serwisy informacyjne) należy uznać, że wybrane kanały informacji były adekwatne. Jedyne, na co wskazują badania to konieczność zwiększania rozpoznawalności LGD przez bardziej przejrzyste informowanie o udziale LGD w finansowaniu poszczególnych przedsięwzięć („niektórzy myślą, że to wójt im coś sfinansował, a nie LGD” – IDI13_2).

Tabela 25. Realizacja celów informacyjno-promocyjnych

L.p.	Sposób realizacji celów informacyjno-promocyjnych	Liczba działań (wskaźniki produktu)
1	Spotkania z mieszkańcami	52
2	Doradztwo indywidualne	358
3	Liczba odwiedzin strony internetowej	680239

O trafności i skuteczności tych działań świadczą też wypowiedzi beneficjentów. Otrzymywali oni informację bezpośrednio z LGD (30%) lub dowiadywali się o możliwościach udziału w Programie dzięki bezpośrednim spotkaniom z mieszkańcami lub ze strony internetowej LGD. Uzyskiwane w ten sposób informacje oceniali jako wyczerpujące i dostosowane do ich potrzeb. Nie wszyscy uznali, że były one atrakcyjne, to jest zachęcające do aplikowania o środki. Można to odczytywać jako wskazówkę do przygotowania ewentualnego poradnika dla wnioskodawców (obrazkowa instrukcja jak powinien postępować – krok po kroku).

Tabela 26. Źródło wiedzy o LGD (beneficjenci)

Skąd dowiedział(a) się P. o możliwości aplikowania o środki z Lokalnej Grupy Działania?	beneficjenci
1. informacje ogólnie dostępne (ulotki, plakaty, zebrania, lokalne media, Internet)	60,0
2. dotarła do mnie informacja bezpośrednio z LGD (powiadomienie sms, fb, itp.)	30,0
3 od liderów lokalnych	10,0
razem	100%

Tabela 27. Ocena jakości uzyskanych informacji (beneficjenci) – dane w %

Ocena uzyskanych informacji:	tak	nie
wyczerpujące (zawierały wszystkie niezbędne informacje)	100,0	0,0
dostosowane do potrzeb odbiorcy	100,0	0,0
atrakcyjne – zachęcające do aplikowania	80,0	20,0

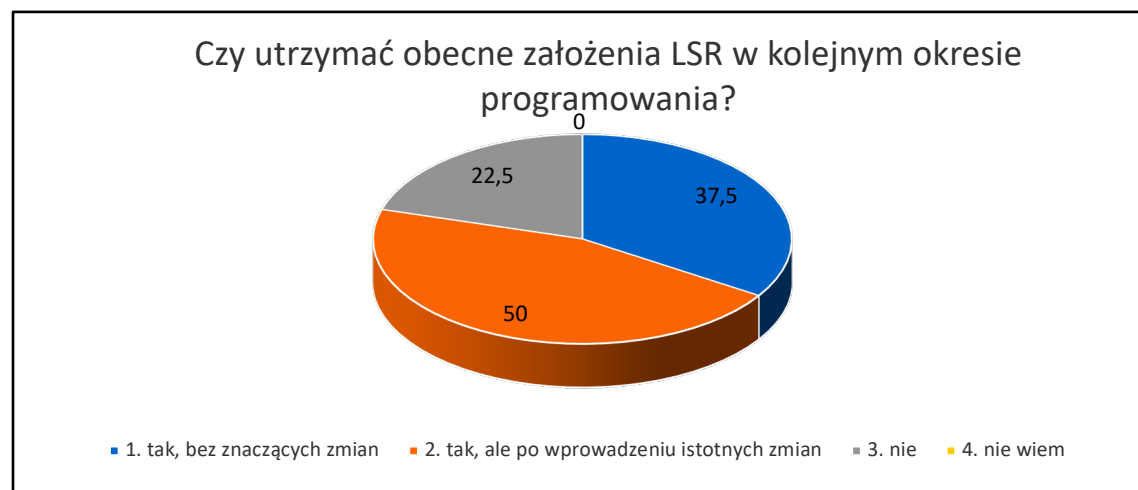
O skuteczności działań informacyjnych świadczy także fakt, że mieszkańców cechuje wysoka świadomość działań podejmowanych dzięki obecności środków UE na obszarze LSR, nawet jeśli osobiście nie uczestniczyli w tych projektach. Ponad połowa mieszkańców (i wszyscy beneficjenci) mogła skorzystać z infrastruktury, która powstała dzięki tym środkom i przedsięwzięciom realizowanym w ramach LSR.

Tabela 28. Świadomość projektów unijnych na obszarze LGD (dane w %)

Korzystanie z przedsięwzięć realizowanych w ramach LSR	Mieszkańcy	Beneficjenci
wiedza o tym, że w ostatnich 6 latach w gminie realizowano projekty ze środków unijnych	87,4	100,0
korzystanie z projektów takich jak szkolenia, festyny finansowanych ze środków unijnych	27,4	80,0
korzystanie z infrastruktury lub obiektów finansowanych ze środków unijnych	55,6	100,0

Należy uznać, że obecne działania służące realizacji LSR są skuteczne i efektywne również ze względu na fakt, że cieszą się one wysokim uznaniem społecznym. Aż 87,5% mieszkańców uważa, że należy utrzymać obecne założenia LSR w przyszłości. Połowa mieszkańców oczekiwałaby wprowadzenia do LSR zmian.

Wykres 2. Potrzeba dalszego wdrażania rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność przez LGD (dane w %)

Zmiany te powinny dotyczyć w szczególności – zdaniem mieszkańców – skali działań na rzecz infrastruktury oraz (w opinii beneficjentów) zakresu swobody działań dla LGD. Mieszkańcy chcieliby, żeby w przyszłości w ramach LSR można było wpływać na poprawę komunikacji zewnętrznej obszaru (drogowej – obwodnica, połączenie z Gdańskiem i elektronicznej – rozwój sieci szerokopasmowej), poprawę infrastruktury technicznej (kanalizacja, chodniki). Ważne z ich perspektywy jest dalszy rozwój infrastruktury turystycznej, ale z akcentem na wspieranie agroturystyki i takich form turystyki, które będą sprzyjały ochronie przyrody i wartości ekologicznej obszaru oraz podtrzymywaniu zasobów

kulturowych obszarze LSR. Mieszkańcy oczekiwali by także działań kierowanych do młodzieży – zarówno takich, które podnosiły ich komfort życia w gminach (tworzenie i zagospodarowywanie działaniami miejsc spotkań oraz tworzenie miejsc rekreacji), jak i zwiększały ich identyfikację z regionem i skłaniały do wiązania własnej dorosłości z obszarem LSR (budowanie tożsamości lokalnej, działania edukacyjne). Są to działania, które w dużej mierze już teraz są podejmowane na obszarze LSR z inicjatywy LGD.

Drugi obszar oczekiwań wiąże się z przekonaniem o tym, że LGD jest na tyle dobrze ukształtowaną i trwałą instytucją, że należałoby się oczekiwać większej samodzielności decyzyjnej stowarzyszenia. Literalnie oznaczałoby to konieczność „obdarzenia LGDu większym zaufaniem ze strony Urzędu [Marszałkowskiego]” i umożliwienie podpisywania i weryfikowania działań na poziomie lokalnym. Pojawiały się także głosy o możliwości zwiększenia puli środków, jakimi zawiadują LGD (możliwość operowania środkami RPO) po to, żeby stowarzyszenie miało większy wpływ na kierunki „twardych” infrastrukturalnych inwestycji (IDI13_2).

3.9. Ocena procesu wdrażania

Pytania badawcze

18. Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?
19. Czy procedury naboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?
20. Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?
21. Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?

Realizacja finansowa i rzeczowa odbywała się zgodnie z planem. Ze sprawozdania LGD wynika, że działania we wszystkich obszarach podejmowane były regularnie. Ogłoszono łącznie 24 nabory wniosków.

Z badania beneficjentów wynika, że czuli się oni odpowiednio poinformowani o planowanych działaniach LGD, a jakość uzyskanych informacji były bardzo wysoka i umożliwiła przygotowanie wysokiej jakości wniosków o dofinansowanie. Wśród beneficjentów pojedyncze osoby nie zgadzały się z dominującymi ocenami, że procedury naboru były przejrzyste i przyjazne – ci, którzy się nie zgadzali z tymi opiniami to wnioskodawcy, którzy nie uzyskali dofinansowania.

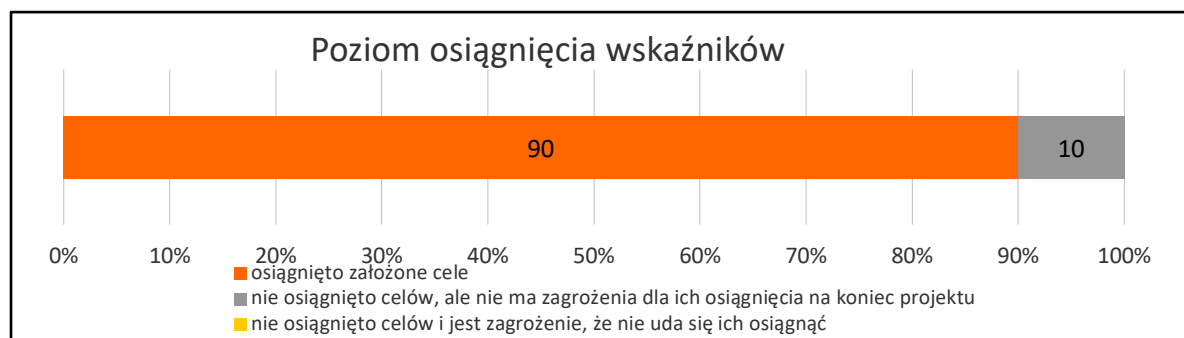
Na podstawie wywiadów jakościowych można domniemywać, że te pojedyncze negatywne oceny związane były raczej z długością procesu oceny i koniecznością wprowadzania korekt do aplikacji, ale nie po stronie LGD, tylko po stronie Instytucji Zarządzającej.

Tabela 29. Przejrzystość i przyjazność procedur LGD (beneficjenci) – w %

Ocena beneficjentów (100% w wierszach)	tak	Nie
rodzaj podjętych działań informacyjno-promocyjnych miał znaczenie dla decyzji o aplikowaniu	100,0	0,0
jakość uzyskanych z LGD informacji miała znaczenie dla jakości przygotowanej aplikacji	90,0	10,0
procedury naboru były przejrzyste	80,0	20,0
procedury naboru były przyjazne dla beneficjentów	75,0	25,0

Pewnym potwierdzeniem tego, że procedury były przejrzyste, a rodzaj pozyskiwanych przez potencjalnych beneficjentów był wystarczający jest fakt, że wszystkim badanym udało się osiągnąć założone wskaźniki lub na etapie realizacji badania, nie było przesłanek do oceny, że ich osiągnięcie może być zagrożone. To sygnał, że informacje, jakie otrzymywali wnioskodawcy były właściwe, przejrzyste i zrozumiałe na tyle, że mogli dobrze przygotować swoje przedsięwzięcia.

Wykres 3. Stopień osiągnięcia założonych celów (beneficjenci) – w %

Jednocześnie, należy zwrócić uwagę, że jeśli pojawiły się jakieś trudności w realizacji przyjętych wskaźników, to leżały one po stronie zewnętrznej – zmieniły się warunki zewnętrzne realizacji zamierzeń (np. zamierzano zwiększyć zatrudnienie, ale w wyniku zmian na rynku pracy, trudno było pozyskać nowych pracowników).

Tabela 30. Źródła trudności w osiągnięciu celów (beneficjenci) – w %

Powody zagrożenia dla osiągnięcia wszystkich celów	Procent*
diagnoza potrzeb społeczności nie była (w pełni) trafna – źle wyznaczono cele	80
cele przestały być aktualne ze względu na zmiany warunków zewnętrznych	100
przyjęto niewłaściwe rozwiązania organizacyjne	0
nie byliśmy przygotowani kadrowo do realizacji	0
brakowało wsparcia ze strony LGD	0
brakowało wsparcia ze strony innych instytucji	0

*dane nie sumują się do 100%, można było wskazać więcej niż 1 odpowiedź

Zwróćmy uwagę, że beneficjenci źródło trudności w realizacji działań lokują raczej w wymogach programowych (ilość i poziom skomplikowania dokumentów), a nie po stronie, na którą miały wpływ działania stowarzyszenia lub sam beneficjent.

Tabela 31. Czynniki wpływające na osiągnięcie wskaźników – w %

Czynniki:	ułatwia	utrudnia	Bez znaczenia
sprawność organizacyjna i wsparcie ze strony LGD	100	0	0
trafność wskaźników	100	0	0
wymogi programowe (ilość i poziom skomplikowania dokumentów)	0	90	10

3.10. Wartość dodana podejścia LEADER

Pytania badawcze

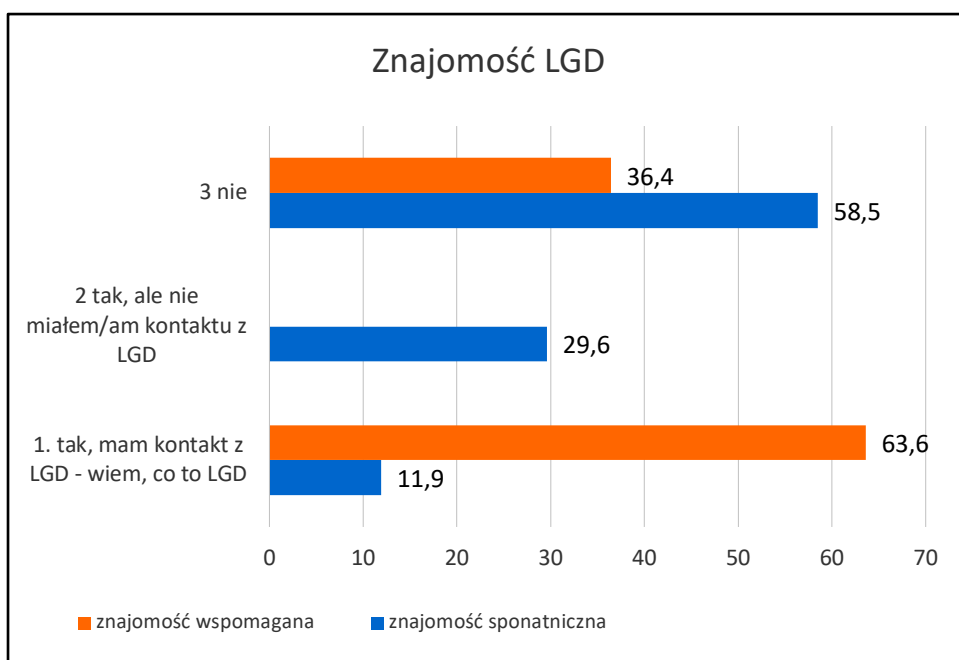
22. Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?
23. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?
24. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
25. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określanego w LSR?

Jednym z założeń programu LEADER jest budowanie więzi pomiędzy różnymi aktorami lokalnej przestrzeni społecznej. Ważną rolę ma tu do spełnienia Lokalna Grupa Działania, która służyć może jako inicjator, ale także platforma do współpracy różnych podmiotów. Rolę tę wypełnia na kilka sposobów, po pierwsze w sama konstrukcja Rady LGD sprzyja współpracy międzysektorowej, po drugie inicjuje działania, które mogą realizować wspólnie osoby reprezentujące różne społeczne grupy, wreszcie, po trzecie, może dzięki spotkaniom ze społecznością lokalną tworzyć przestrzeń do wchodzenia ze sobą w interakcje i podejmowania wspólnych działań.

Z tej perspektywy, ważne jest to, jak LGD jest postrzegana zarówno przez mieszkańców (a wśród nich tych, którzy nie korzystali z finansowania), jak i przez członków stowarzyszenia LGD oraz osób podejmujących w imieniu LGD decyzji o kierunkach działań (Rada, Zarząd).

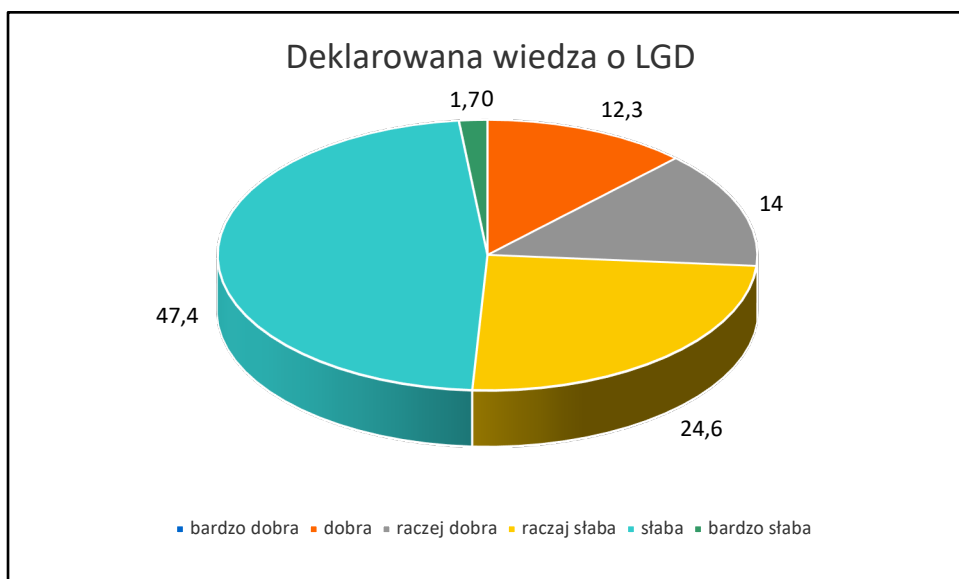
Ponad połowa mieszkańców (58,5%) pytanym o to, czy wiedzą, czym jest LGD, jeśli nie pomagać im w odpowiedzi (przez podanie pełnej nazwy stowarzyszenia) odpowiadają negatywnie. Co trzeci mieszkaniec deklaruje, że wie, czym jest LGD, ale nie miał z nim kontaktu, a co 8 (11,9%) wie o tym, ponieważ miał styczność z LGD. Z drugiej strony, jeśli pytanie wspomaganą przez podanie nazwy stowarzyszenia, proporcje te radykalnie się zmieniają. Aż 63,6% badanych mieszkańców wie, co to za stowarzyszenie. Różnica między znajomością spontaniczną i wspomaganą oznacza, że warto ułatwić identyfikację LGD przez dalsze działania informacyjno-promocyjne.

Wykres 4. Znajomość LGD wśród mieszkańców (w %)

Jednocześnie zwróćmy uwagę, że znajomość LGD bywa powierzchowna – zdecydowana większość badanych (73,7%) uznała, że jest ona słaba. Największy poziom własnej wiedzy o tym, czym jest LGD deklarowali ci mieszkańcy, którzy mieli z nią bezpośrednią (i uświadomioną) styczność.

Wykres 5. Ocena znajomości działań Lokalnej Grupy Działania (w %)

Mieszkańcy najczęściej dowiadują się o LGD od innych mieszkańców (33,3%) lub przy okazji lokalnych spotkań i imprez (19,3%) lub z lokalnych mediów (15,8%). Mało skutecznym sposobem informowania o tym, czym zajmuje się LGD okazują się ulotki i plakaty (w przeciwieństwie do umieszczenia informacji o LGD przy przedsięwzięciach finansowanych ze środków PROW – jak dowiadujemy się w wywiadach indywidualnych). Zwraca uwagę, że samorząd na żadnym szczeblu nie jest rozpoznawany jako miejsce, w którym mieszkańcy dowiadują się o LGD.

Tabela 32. Źródła wiedzy o LGD – mieszkańcy (w %)

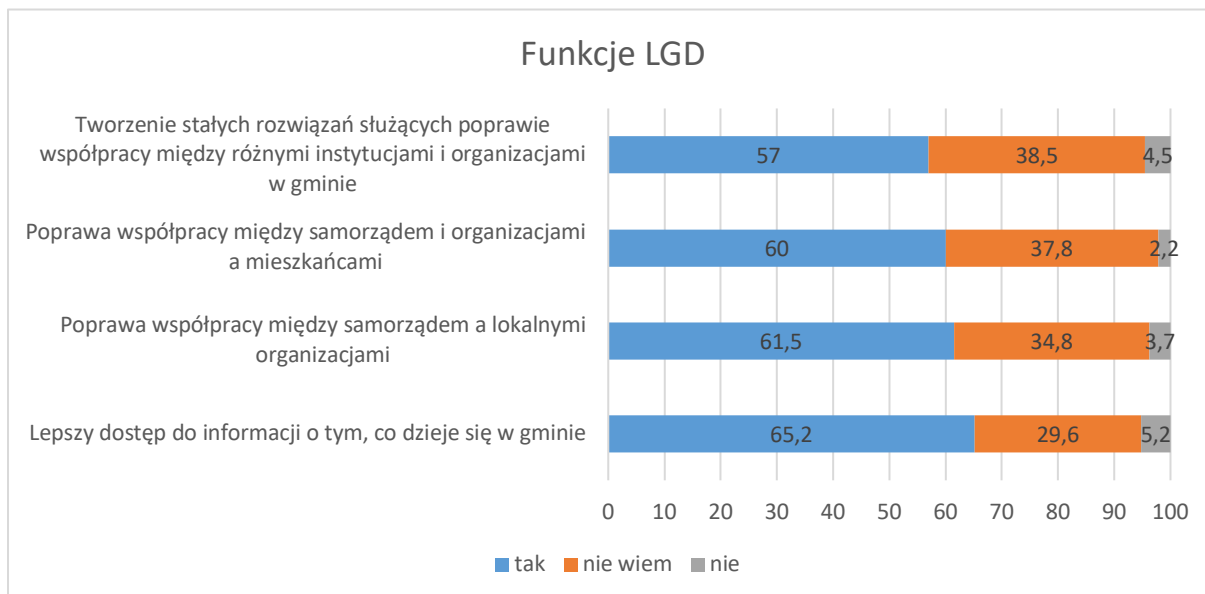
Źródła wiedzy	Procent*
ulotki, plakaty	3,5
informacje medialne/lokalna prasa	15,8
imprezy i spotkania lokalne	19,3
działania animacyjne LGD	8,8
od innych mieszkańców	33,3
samorząd gminy	0
samorząd powiatu lub regionu	0
punkty informacji europejskiej	0
interesuję się tym, co się dzieje, sam znalazłem/am informację o LGD	3,5
inne, jakie?	5,3

*Dane nie sumują się do 100%, można było wybrać więcej niż 1 źródło wiedzy

Mieszkańcy, którzy mają jakieś wyobrażenie o LGD (tzn. zadeklarowali, że w ogóle spotkali się z tą nazwą), widzą w stowarzyszeniu przede wszystkim platformę informacyjną – miejsce, w którym najlepiej wiadomo o tym, co dzieje się w gminie (65,2%), ale także instytucję, która służy poprawie współpracy samorządu z organizacjami lokalnymi (61,5%) i mieszkańcami (60%). Ważną funkcją Lokalnej Grupy Działania – według ponad połowy badanych (57%) – jest to, że służy ona tworzeniu stałych rozwiązań, których celem jest poprawa współpracy między różnymi podmiotami w gminie. To

bardzo ważne, oznacza bowiem, że można liczyć na to, że współpraca, do której dochodzi dzięki LGD lub z udziałem Grupy, jest bardziej trwała niż czas realizacji konkretnych przedsięwzięć.

Wykres 6. Funkcje LGD w opinii mieszkańców (w %)

Podobnie funkcje LGD postrzegają badani członkowie stowarzyszenia. Badani podkreślają, że LGD ma i od początku istnienia miało bardzo ważną funkcję dla rozwoju obszaru LSR: „początek był dość prozaiczny, związany głównie z chęcią pozyskania środków na rzecz rozwoju naszego obszaru” [IDI13_1].

Dla właściwego wykorzystania środków, ale przede wszystkim dla realizacji założonych celów ważna była „współpraca trzech sektorów – mieliśmy od początku świadomość, że to nie będzie narzędzie służące gminom [jednostkom samorządu terytorialnego], ale i gminy będą mogły z niego skorzystać. Z uwagi na konstrukcję, gminy nie mogły być dominujące, chociaż wcześniej to one dominowały, bo miały odpowiednie zaplecze finansowe, kadrowe, techniczne i pewnie wskazywały na początku kierunki. Ale z czasem zaczęło to żyć swoim życiem. (...) i dziś gmina [samorząd] nie wyznacza już kierunków, tylko uczestniczy we wspólnym projekcie” (IDI13_1). Podobną opinię wyrażał też inny badany, który choć także zauważa, że w początkowym okresie funkcjonowania LGD członkowie stowarzyszenia reprezentujący lokalny samorząd „jakby uzurpowali sobie zarządzanie środkami” (IDI13_2), to jednak zauważa, że stowarzyszenie jest miejscem, które pozwoliło i wymusiło konieczność dyskusji o tym, jak i na co wydawać środki i jaki powinien być cel rozwojowy.

LGD ma ważną rolę inicjującą rozwój lokalnych organizacji i włączanie się mieszkańców w działania na rzecz wspólnego dobra: „my akurat jesteśmy jednymi z tych, którzy bardzo namawiają lokalne stowarzyszenia do tego, żeby działały, żeby składały wnioski i realizowały projektu. My [jednostka samorządu terytorialnego] wspólnie z kilkoma stowarzyszeniami zrealizowaliśmy kilka projektów, wspomagając je finansowo” (IDI13_1).

„Siłą stowarzyszenia jest to, że skupia wszystkie samorządy” (IDI13_1) i jak dodają inni badani to, że aktywizuje różne lokalne środowiska po to, żeby wspólnie realizować działania, które przyczyniają się do podnoszenia jakości życia mieszkańców. Co istotne, mimo dużej roli samorządów, badani (także reprezentujący ten sektor) zauważają pod wpływem doświadczeń w realizacji LSR, że osoby decydujące o kierunkach rozwoju gmin mogą nie mieć pełnego rozpoznania, co do potencjału mieszkańców i możliwych działań i potrzebują po drugiej stronie wiarygodnego partnera, który pomoże w dyskusji z różnymi grupami mieszkańców wypracować spójną wizję rozwojową.

Nie zawsze przekłada się to na skuteczne działania: „słabością jest to, że nie jesteśmy w stanie wspólnie promować działań, żeby to było wszystko spójne, a nie walką jednych z drugimi” (IDI13_1). Niemniej to LGD postrzegany jest jako to miejsce, w którym istnieje możliwość wypracowania tego rodzaju wspólnych rozwiązań i znajdowania kompromisu między różnymi lokalnymi interesariuszami (IDI13_3).

W LSR zidentyfikowano kilka mocnych stron (potencjałów) obszaru. Były to w szczególności cechy odnoszące się do:

- Uwarunkowań przyrodniczych: wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe i ich predysponowanie do rozwoju turystyki i rekreacji, atrakcyjne ukształtowanie terenu, lasy jeziora, rzeki, szczyt Wieżyca (328,6 m n.p.m) jako najwyższe wzniesienie Niżu Środkowoeuropejskiego – warunki do uprawiania sportów zimowych, wyciągi narciarskie (czerwony) – wraz z infrastrukturą, występowanie licznych obszarów prawnie chronionych: park krajobrazowy, rezerваты przyrody, itp., duża jeziorność umożliwiająca uprawianie sportów wodnych oraz rekreację,
- Uwarunkowań geograficznych: korzystne położenie komunikacyjne, bliskość aglomeracji oraz portów lotniczego i morskiego, rozwinięta sieć dróg,
- Dziedzictwa kulturowego: bogata kultura kaszubska będąca jednym z głównych walorów obszaru LGD, posiadanie własnego języka, historii, kultury, tradycji kaszubskiej, istniejące dziedzictwo kulturowe: sanktuaria, cmentarze, obiekty kultury sakralnej, dwory i pałace, zabudowa folwarczna, tradycyjna zabudowa kaszubska, chata kaszubska, ołtarz papieski, oferta kulturalna muzeów i izb regionalnych, istniejące produkty lokalne: kuchnia regionalna, produkty tradycyjne i regionalne, wyroby twórców ludowych (ceramika, haft, tabaka), tabakiery, „nuty kaszubskie”, instrumenty kaszubskie, itp., Wysoka jakość gastronomii - oferty kuchni kaszubskiej,
- Poziomu infrastruktury turystycznej: dość dobrze rozwinięta (zdaniem mieszkańców) pod względem ilościowym baza noclegowa – jako podstawa do rozwoju (ośrodki wypoczynkowe i agroturystyka),
- Cech gospodarki: brak uciążliwego przemysłu – obciążającego środowisko, małe, rodzinne gospodarstwa produkujące zdrową, ekologiczną żywność, tworzące łącznie dobre podstawy do rozwoju agroturystyki
- Specyfiki demograficznej obszaru: korzystne wskaźniki demograficzne,
- Aktywności społecznej mieszkańców: istnienie organizacji pozarządowych i relatywnie wysoka aktywność mieszkańców

Wyznaczone w LSR cele rozwojowe są w pełni spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR, a zaplanowane i realizowane przedsięwzięcia przyczyniają się do jego wzmocnienia.

Jednym z elementów wpływających na wzmocnienie potencjału rozwojowego realizowanych działań jest to, że są one względem siebie komplementarne. To wynik tego, że LSR skupia się silnie na ściśle powiązanych ze sobą celach. Wszystkie podejmowane przedsięwzięcia są nierozzerwalnie ze sobą powiązane, co powoduje, że nawet jeśli nie intencjonalnie (bez skoordynowanego planu uzupełniających się inwestycji), dopełniają się one wzajemnie.

Nie znaczy to, że efekt komplementarności jest w pełni samoistny. LGD podejmuje także działania, które ułatwiają taki efekt synergii. Jak zauważa jeden z badanych: „musimy sami zidentyfikować swojej potrzeby, ale też właściwe narzędzia, które pozwalają skoordynować działania. Np. nie możemy robić imprez, które konkurują ze sobą w tym samym czasie, tylko stworzyć wspólny kalendarz imprez” (IDI13_1). To elementy, które nadal wymagają wzmocnienia.

4. Odpowiedzi na pytania badawcze

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
1	Jaki jest stopień osiągnięcia celu głównego i przypisanych do niego wskaźników LSR?	3.1	Cel główny oraz przypisane do niego cele szczegółowe zostały zrealizowane. Jedynym elementem, którego nie udało się zrealizować jest budowa szybkich tras rowerowych. Cele te pozostają nadal aktualne.
2	Jaki jest wpływ LSR na kapitał społeczny, w tym w szczególności na aktywność społeczną, zaangażowanie w sprawy lokalne?	3.2	Realizowane działania mają pozytywny wpływ na kapitał społeczny obszaru LSR – szczególnie wpływa na poziom aktywności społecznej mieszkańców (połowa mieszkańców, którzy wykazują aktywność, robi to pod wpływem zachęt ze strony LGD). Zwiększyło się poczucie sprawczości mieszkańców.
3	W jaki sposób należałoby wspierać rozwój kapitału społecznego w przyszłości?	3.2	W przyszłości należy w dalszym ciągu wspierać istniejące już organizacje pozarządowe oraz tworzyć i wspierać sieć nieformalnych liderów lokalnych, którzy zachęcaliby mieszkańców do większej aktywności społecznej.
4	W jakim stopniu realizacja LSR przyczyniła się do rozwoju przedsiębiorczości?	3.3	Bezpośredni wpływ LSR to powstanie nowych przedsiębiorstw, rozwój istniejących już firm, których wyrazem jest stworzenie 68 nowych miejsc pracy oraz rozwój oferowanych usług i produktów. LSR ma także pośredni wpływ na przedsiębiorczość dzięki poprawie infrastruktury lokalnej.
5	Czy i w jaki sposób wspieranie przedsiębiorczości w ramach kolejnych edycji LSR jest wskazane?	3.3	Mieszkańcy uważają wspieranie przedsiębiorczości za kluczowe dla dalszego rozwoju obszaru. Wsparcie to powinno w dalszym ciągu dotyczyć w szczególności działań, które odwołują się do lokalności i bazują na lokalnych zasobach, w tym m.in. agroturystyki. Intensyfikacji wymaga promowanie tych przedsięwzięć (być może wspólne dla całego obszaru). Niezbędne jest też wsparcie rozwoju infrastrukturalnego (zwłaszcza komunikacji drogowej i rozwoju Internetu)
6	W jakim stopniu LSR przyczyniła się do budowania lokalnego potencjału w zakresie turystyki i dziedzictwa kulturowego?	3.4	Poziom atrakcyjności obszaru zwiększył się lub udało się utrzymać jego standard. Poprawie uległa w szczególności infrastruktura i oferta sportowa i rekreacyjna. Zwiększyła się baza noclegowa (o 21 obiektów) lub zmieniła się jej jakość (15 obiektów) Znacząco zwiększył się poziom promocji dziedzictwa

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
			kulturalnego, zasobów naturalnych o turystyki. Znajduje to odbicie m.in. w liczbie turystów odwiedzających obszar.
7	W jakich kierunkach należy wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego?	3.4	Mieszkańcy oczekiwali, żeby wspierać rozwój lokalnego potencjału turystycznego, w szczególności przez dalszą rozbudowę infrastruktury turystycznej (ścieżki rowerowe, trasy kajakowe), także o takie elementy, które sprzyjałyby wydłużeniu sezonu turystycznego (trasy biegowe, narciarskie) przy zachowaniu dbałości o dobro środowiska i wiązaniu tych inwestycji z promocją lokalności.
8	Czy w LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane oraz czy realizowane w ramach LSR działania odpowiadały na potrzeby tych grup?	3.5	W LSR właściwie zdefiniowano grupy defaworyzowane, a podejmowane działania odpowiadały na potrzeby tych grup. Chociaż rekomendujemy wzmocnienie tych działań przez zwiększenie wagi kryterium oceny projektu.
9	Jaki był wpływ LSR na poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego?	3.5	Poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego w okresie realizacji LSR spadł. Utrzymuje się niekorzystna sytuacja kobiet na rynku pracy. Korzystne zmiany mają różną dynamikę w gminach tworzących obszar LSR. Należy uwzględnić, że realizacja LSR pokrywała się w czasie z okresem wzrostu gospodarczego.
10	Jakie działania należy podejmować w skali lokalnej na rzecz ograniczania ubóstwa i wykluczenia społecznego?	3.5, s. 28	Ze względu na sytuację kobiet na rynku pracy, warto uwzględnić w kolejnej perspektywie takie wsparcie przedsiębiorczości, które nakierowane jest na poprawę dostępności usług opiekuńczych (dla osób zależnych – dzieci i seniorów) oraz rozwiązań przyjaznych pracownikom.
11	W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?	3.6	Ok. 24% projektów cechowała się innowacyjnością.
12	Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?	3.6	Projekty cechowała innowacyjność produktowa, organizacyjna lub marketingowa. W części projektów wymienione rodzaje innowacji były ze sobą powiązane.
13	Jaka była skuteczność i efekty działania wdrażania projektów współpracy?	3.7	Zrealizowano 2 z zaplanowanych 3 projektów współpracy. Efekty odpowiadały w pełni założeniom.
14	Jaką formę i zakres powinny przyjmować projekty współpracy w przyszłości?	3.7	Powinny być realizowane w takiej samej formule.

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
15	Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?	3.8	Tak
16	Jaka jest skuteczność i efektywność działań biura LGD (animacyjnych, informacyjno-promocyjnych, doradczych)?	3.8	Dobrano odpowiednie środki informacyjno-promocyjne do postawionych celów.
17	Jakie zmiany należy wprowadzić w działaniach LGD, by skuteczniej realizowała LSR?	3.8	Należy jednak wzmocnić przekaz pozwalający na identyfikowanie przedsięwzięć realizowanych w ramach LSR. Zwiększenie samodzielności decyzyjnej LGD, skutkującej skróceniem procesu decyzyjnego związanego z zawieraniem umów.
18	Czy realizacja finansowa i rzeczowa LSR odbywała się zgodnie z planem?	3.9	Tak
19	Czy procedury naboru i realizacji projektów były wystarczająco przejrzyste i przyjazne dla beneficjentów?	3.9	Tak, z wyjątkiem przedłużającej się procedury biurokratycznej w Instytucji Zarządzającej
20	Czy kryteria pozwalały na wybór najlepszych projektów (spójnych z celami LSR)?	3.9	Tak
21	Czy przyjęty system wskaźników pozwalał na zebranie wystarczających informacji o procesie realizacji LSR i jej rezultatach?	3.9	Tak
22	Czy działalność LGD wpływa na poprawę komunikacji pomiędzy różnymi aktorami, budowanie powiązań między nimi i sieciowanie?	3.10	Tak
23	Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany?	3.10	Tak
24	Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru	3.10	Tak, w pełni

Lp.	Pytanie badawcze	Miejsce w raporcie	Odpowiedź na pytanie
	objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?		
25	Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określonego w LSR?	3.10	Dzięki wysokiej spójności celów działań sformułowanych w LSR inwestycje są komplementarne.

5. Wnioski i rekomendacje

Wniosek	Rekomendacja
Niemal wszystkie postawione cele zostały zrealizowane. W badanym okresie nie wykorzystano środków na budowę kaszubskich tras rowerowych	Kontynuacja działań zgodnie z założonym harmonogramem.
Wybrane wskaźniki utraciły aktualność: liczba osób uczestniczących w spotkaniach informacyjno-promocyjnych	Zmiana wskaźnika lub sposobu jego obliczania, z uwzględnieniem spotkań on-line, forów i webinarów internetowych
Nierównomierna jest aktywność mieszkańców poszczególnych gmin.	Intensyfikacja działań informacyjno-promocyjnych w gminach mniej dotąd aktywnych (Przodkowo, Sulęcyno, Żukowo)
Cele LSR są nadal aktualne. Ma to być efektem trafnej diagnozy	Konsultacje społeczne nowych założeń LSR
Wsparcie dla NGO jest wystarczające, chociaż nie przekłada się znacząco na ich liczbę na obszarze LSR. Działania LGD mają duże znaczenia dla podejmowania aktywności społecznej przez mieszkańców (choć poziom tej aktywności nadal jest dość niski).	Jeśli miałyby w dalszej perspektywie służyć wzmocnieniu potencjału organizacji należałoby kierować działania także do nieformalnych liderów lokalnych i z ich pomocą aktywizować mieszkańców.
Poczucie sprawczości i wpływu mieszkańców jest umiarkowane.	Wymaga dalszego wzmocnienia przez włączanie mieszkańców w procesy decyzyjne oraz działania na rzecz społeczności LSR.
Realizacji LSR przyczyniła się do wzmocnienia istniejących firm i powstania nowych przedsiębiorstw. Powstało 68 miejsc pracy. Zmiany te są zauważalne przez mieszkańców (zauważają większą dostępność ofert pracy, ale bez jednoczesnej poprawy atrakcyjności tych ofert)	Jednocześnie mieszkańcy zwracają uwagę na konieczność dalszego inwestowania w otoczenie infrastrukturalne rozwoju przedsiębiorczości (zwłaszcza komunikacja drogowa, Internet)
Mieszkańcy dużą wagę przywiązują do tego, aby dalszy rozwój nie naruszał dobrostanu przyrodniczego obszaru oraz żeby bazował na lokalnych zasobach, tradycjach, potencjałach.	Kontynuacja dotychczasowych działań. Uzupełnienie kryterium dot. innowacyjności (patrz niżej)
Znaczącym elementem inwestycji podejmowanych w ramach LSR były te nakierowane na rozwój turystyki. W ramach LSR udało się zwiększyć liczbę obiektów noclegowych, poprawić jakość ofertę gastronomiczną, rekreacyjną i sportową.	Kontynuacja dotychczasowych działań.

Wniosek	Rekomendacja
Badani oczekują, że w dalszym okresie działania te będą kontynuowane, ale przy jednoczesnych staraniach o to, aby wydłużyć sezon turystyczny.	Działania promujące pełną i spójną ofertę obszaru także w niskim okresie turystycznym.
W okresie realizacji LSR zmniejszył się poziom ubóstwa i wykluczenia społecznego na większości jego obszaru. Nadal niezbędne są działania kierowane do osób narażonych na wykluczenie z rynku pracy: kobiety po urodzeniu dziecka oraz młodzi ludzie (do 30 roku życia)	Utrzymanie definicji grup defaworyzowanych
Ze względu na ryzyko wykluczenia tych grup (kobiety, młodzi) oraz z powodu niekorzystnych zmian demograficznych, brakuje wsparcia takich projektów, które premiowałyby przedsięwzięcia służące rozwojowi usług dla osób zależnych (co umożliwiłoby kobietom powrót na rynek pracy) oraz elastycznych rozwiązań zatrudnieniowych (większa szansa dla młodych).	Wzmocnienie kryterium punktowego dla grup defaworyzowanych
Zrealizowano 25 projektów innowacyjnych, głównie o charakterze produktowym, organizacyjnym lub marketingowym. Ocena innowacyjności nie jest powiązana z oceną oddziaływania na środowisko	Kontynuacja dotychczasowej współpracy Powiązanie kryteriów oceny z oceną oddziaływania na środowisko
Zrealizowano 2 z 3 projektów, które przyniosły efekty zgodne z założeniami.	Kontynuacja dotychczasowej współpracy
Partnerzy w ramach LGD spotykali się systematycznie, w okresie pandemii podjęto odpowiednie działania umożliwiające kontynuację współpracy	Kontynuacja dotychczasowej współpracy
Wysoko oceniana jest przejrzystość, przyjazność i przystępność informacji. Niżej oceniana jest strona biurokratyczna aplikacji (odpowiedzialność za tę komplikację lokowana jest poza LGD)	Dążenie do uproszczenia procedur.
Beneficjenci oceniają wsparcie ze strony LGD jako odpowiednie do ich potrzeb	Kontynuacja dotychczasowych działań
Wartością dodaną podejścia Leader jest przede wszystkim budowanie więzi między różnymi aktorami społecznymi i współpraca międzysektorowa. Ważną wartością dodaną jest też zwiększająca się integracja mieszkańców.	Kontynuacja dotychczasowych działań

Wniosek	Rekomendacja
<p>Mieszkańcy postrzegają LGD jako trwałą, stabilną organizację, która ma charakter pomostowy – pozwala na zawiązywanie partnerstw międzysektorowych, sprzyja dialogowi społecznemu i wypracowywaniu komplementarnych rozwiązań.</p>	<p>Kontynuacja dotychczasowych działań</p>

Spis tabel i wykresów

Tabela 1. Wielkość próby badawczej w poszczególnych LGD.....	5
Tabela 2. Logika wyznaczonych celów szczegółowych i przedsięwzięć LSR	6
Tabela 3. Postęp finansowy	7
Tabela 4. Wskaźniki rezultatu – postęp rzeczowy (dane na poziomie projektów rozliczonych na podstawie Sprawozdania za 2020 rok)	8
Tabela 5. Wskaźniki produktu – postęp rzeczowy (na poziomie podpisanych umów).....	9
Tabela 6. Rodzaje realizowanych działań w podziale na gminy – liczba projektów realizowanych w poszczególnych gminach	10
Tabela 7. Rodzaje realizowanych działań w podziale na rodzaje beneficjentów – liczba projektów realizowanych przez poszczególnych beneficjentów	10
Tabela 8. Sytuacja społeczno-demograficzna na obszarze LGD.....	11
Tabela 9. Kapitał społeczny w gminach – liczba organizacji pozarządowych na 10 tys. mieszkańców. 13	
Tabela 10. Aktywność na rzecz lokalnej społeczności i wpływ LGD na aktywność społeczną (dane w %, suma 100% w wierszach).....	14
Tabela 11. Poczucie wpływu na lokalną społeczność (dane w %, suma 100% w wierszach).....	14
Tabela 12. Ocena współdziałania, jako narzędzia pomocy innym – potrzeba angażowania (dane w %)	14
Tabela 13. Ocena współdziałania, jako narzędzia zmiany w społeczności lokalnej – potrzeba angażowania.....	15
Tabela 14. Zmiany sytuacji gospodarczej obserwowane przez mieszkańców (dane w %)	16
Tabela 15. Potencjał gospodarczy – liczba podmiotów gospodarczych bezwzględna i na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym	18
Tabela 16. Potencjał gospodarczy – liczba nowych podmiotów gospodarczych bezwzględna i w przeliczeniu na 1000 mieszkańców.....	19
Tabela 17. Zmiany dot. potencjału turystycznego i kulturowego w opinii mieszkańców (dane w %) ..	20
Tabela 18. Zmiany zasobów turystycznych w podziale na gminy	21
Tabela 19. Udział LGD w zwiększaniu potencjału turystycznego obszaru	22
Tabela 20. Zmiany sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru od 2014 roku w opinii mieszkańców	23
Tabela 21. Zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach w opinii mieszkańców	24
Tabela 22. Grupy defaworyzowane z perspektywy mieszkańców.....	24
Tabela 23. Sytuacja społeczna na obszarze LGD.....	26
Tabela 24. Projekty współpracy.....	29
Tabela 25. Realizacja celów informacyjno-promocyjnych	30
Tabela 26. Źródło wiedzy o LGD (beneficjenci).....	30
Tabela 27. Ocena jakości uzyskanych informacji (beneficjenci) – dane w %.....	31
Tabela 28. Świadomość projektów unijnych na obszarze LGD (dane w %)	31

Tabela 29. Przejrzystość i przyjazność procedur LGD (beneficjenci) – w %	33
Tabela 30. Źródła trudności w osiągnięciu celów (beneficjenci) – w %	34
Tabela 31. Czynniki wpływające na osiąganie wskaźników – w %.....	34
Tabela 32. Źródła wiedzy o LGD – mieszkańcy (w %).....	36
Wykres 1. Ogólna ocena sytuacji społeczno-gospodarczej gminy w opinii mieszkańców.....	23
Wykres 2. Potrzeba dalszego wdrażania rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność przez LGD	31
Wykres 3. Stopień osiągnięcia założonych celów (beneficjenci)	33
Wykres 4. Funkcje LGD w opinii mieszkańców	37
Wykres 5. Znajomość LGD wśród mieszkańców	35
Wykres 6. Ocena znajomości działań Lokalnej Grupy Działania	36

Załączniki. Narzędzia badawcze

Mieszkańcy obszarów LGD (CAWI/ CATI)

Szanowni Państwo,

zwracamy się z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety dotyczącej zmian zachodzących w Państwa społeczności pod wpływem realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz działań realizowanych przez Lokalną Grupę Działania na terenie gminy/powiatu.

Państwa doświadczenia i opinie są bardzo ważne i mogą przyczynić się do faktycznych zmian ułatwiających wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju. Dlatego też prosimy o pełne i szczerze odpowiedzi – dzięki temu uzyskamy trafny obraz doświadczanych przez Państwa trudności oraz obraz Państwa potrzeb i oczekiwań.

Z poważaniem,

zespół badawczy Pracowni Badań SOMA

Rozwój gminy i powiatu

26. Proszę o ogólną ocenę sytuacji społeczno-gospodarczej gminy:

☐ bardzo dobra – gmina/powiat nie doświadcza znaczących problemów gospodarczych i społecznych	☐ dobra – pojawiają się problemy, ale możliwe jest ich rozwiązywanie	☐ raczej dobra – pojawiają się problemy, większość z nich może być rozwiązana
☐ raczej zła – pojawiają się problemy, tylko część z nich może być rozwiązana	☐ zła – występują problemy społeczne i gospodarcze, większość jest trudna do rozwiązania	☐ bardzo zła – występują problemy społeczne i gospodarcze, większość jest niemożliwa do rozwiązania

27. Jak sytuacja gminy zmieniała się w ostatnich latach (od 2014 roku)?

Sytuacja gospodarcza	☐ poprawiła się	☐ bez zmian	☐ pogorszyła się
Sytuacja społeczna	☐ poprawiła się	☐ bez zmian	☐ pogorszyła się

28. Jakie zmiany sytuacji gospodarczej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach?

liczba nowopowstających przedsiębiorstw	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
ilość inwestycji gospodarczych	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
ilość ofert pracy	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
atrakcyjność ofert pracy	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
infrastruktura techniczna komunalna (drogi, wodociągi, sieć energetyczna)	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
rozwój infrastruktury turystycznej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
warunki prowadzenia firm	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Możliwości zatrudnienia poza rolnictwem	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Działań na rzecz osób bezrobotnych	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Działań i usprawnień na rzecz osób niepełnosprawnych	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Działań na rzecz osób młodych (do 35 rż)	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Działań na rzecz osób po 50 rż	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie

29. Jakie zmiany sytuacji społecznej w gminie obserwuje P. w ostatnich 5 latach?

poziom bezrobocia	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
liczba rodzin zależnych od pomocy społecznej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
aktywność społeczna (udział w działaniach na rzecz społeczności)	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
odpływ ludzi młodych z gminu/powiatu	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
dostęp do usług opiekuńczych dla dzieci	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
dostęp do usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie

30. Czy gmina zmieniła się w ostatnich 5 latach ze względu na:

Poziom atrakcyjności turystycznej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Promocji dziedzictwa kulturalnego, zasobów naturalnych i turystyki	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Infrastruktury i oferty kulturalnej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie
Tożsamości mieszkańców z regionem	☐ poprawa	☐ bez zmian	☐ pogorszenie

31. Jak wyobraża sobie Pan(i) dalsze kierunki rozwoju turystyki w gminie – jak powinna się zmieniać w najbliższych latach?

-
-
-

32. Czy są jakieś branże gospodarcze, których rozwój w szczególności powinien być wspierany, żeby gmina mogła się rozwijać? Jeśli tak, jakie?

-
-
-

Wpływ mieszkańców na sytuację gminy

33. Czy ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie wsi/miejscowości?

1. tak	2 nie wiem	3 nie
--------	------------	-------

34. Czy ludzie tacy jak Pan(i) mają wpływ na życie gminy?

1. tak	2 nie wiem	3 nie
--------	------------	-------

35. Które z poniższych twierdzeń jest Panu bliższe

1. tacy jak ja działając z innymi mogą pomóc potrzebującym	2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogę pomóc potrzebującym
--	---

36. Które z poniższych twierdzeń jest Panu bliższe

1. tacy jak ja działając z innymi mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina	2 tacy jak ja nawet działając z innymi nie mogą wpływać na to, jak zmienia się nasza gmina
---	--

37. Czy kiedykolwiek podejmował(a) P. działania na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw?

1. tak	2 Nie
--------	-------

38. Czy do któryś z tych działań został(a) Pan(i) zachęcona przez Lokalną Grupę Działania?

1. tak	2 Nie
--------	-------

39. Co mogłoby zachęcić Panią/Pana do tego, aby włączyła się Pani/włączył Pan w działania na rzecz innych mieszkańców gminy lub wspólnych spraw?

- a.
 b.
 c.

40. Czy wiadomo Pani/Panu o tym, żeby w ostatnich 6 latach w gminie realizowano projekty ze środków unijnych?

1. tak	2 nie
--------	-------

41. Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z projektów takich jak szkolenia, festyny finansowanych ze środków unijnych

1. tak	2 nie
--------	-------

42. Czy osobiście korzystał(a) Pan(i) z infrastruktury lub obiektów finansowanych ze środków unijnych

1. tak	2 nie
--------	-------

Lokalna Grupa Działania i Lokalna Strategia Rozwoju

43. Czy słyszał(a) Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania funkcjonującej w Pana/Pani gminie?

1. tak, mam kontakt z LGD	2 tak, ale nie miałem/am kontaktu z LGD	3 nie (do pyt. 22)
---------------------------	---	--------------------

44. Czy może Pani/Pan podać nazwę tej Lokalnej Grupy Działania?

Nazwa:

Jeśli nazwa nie jest poprawna:

Czy słyszał(a) Pani o[podać respondentowi nazwę LGD]

☐ tak	☐ nie
------------------------------	------------------------------

45. Skąd dowiedział(a) się Pan(i) o Lokalnej Grupie Działania?

☐ ulotki	☐ plakaty	☐ informacje medialne/lokalna prasa
☐ imprezy i spotkania lokalne	☐ działania animacyjne LGD	☐ od innych mieszkańców
☐ samorząd gminy	☐ samorząd powiatu lub regionu	☐ punkty informacji europejskiej
☐ interesuję się tym, co się dzieje, sam znalazłem/am informację o LGD	☐ inne, jakie?	

46. Jak ocenia Pan(i) swoją znajomość działań Lokalnej Grupy Działania:

☐ bardzo dobra	☐ dobra	☐ raczej dobra
☐ raczej zła	☐ zła	☐ bardzo zła

47. Które z grup mieszkańców są w szczególności narażone na wykluczenie społeczne (mogą mieć poczucie, że jakość ich życia jest niższa niż innych mieszkańców):

1. dzieci i młodzież	2 osoby niepełnosprawne	3 seniorzy	4. osoby samotne
5.rodziny z dziećmi	6 osoby ubogie	7 kobiety	8 inne grupy, jakie?
9 nie ma takich grup (do pyt. 24)			

48. Lokalna Grupa Działania podejmuje działania, które kierowane są do różnych grup mieszkańców. Czy działania LGD uwzględniają w wystarczającym stopniu sprawy i problemy osób mieszkających w gminie:

dzieci i młodzież	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
osób niepełnosprawnych	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
osób starszych	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
osób samotnych	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
rodzin z dziećmi	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie

osób ubogich	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
kobiet	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
przedsiębiorców	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
rolników	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie

49. Czy są jakieś ważne sprawy i problemy lokalne, które powinny w szczególności stać się przedmiotem działania Lokalnej Grupy Działania? Jeśli tak, jakie?

- a.
b.
c.

50. Czy w Pani/Pana opinii powstanie Lokalnej Grupy Działania sprzyja:

Lepszemu dostępowi do informacji o tym, co dzieje się w gminie	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
Poprawie współpracy między samorządem a lokalnymi organizacjami	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
Poprawie współpracy między samorządem i organizacjami a mieszkańcami	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie
Tworzeniu stałych rozwiązań służących poprawie współpracy między różnymi instytucjami i organizacjami w gminie	☐ tak	☐ nie wiem	☐ nie

Beneficjenci

51. Czy korzystał(a) Pan(i) ze środków z Lokalnej Grupy Działania?

1. tak	2. nie
--------	--------

52. Skąd dowiedział(a) się P. o możliwości aplikowania o środki z Lokalnej Grupy Działania?

1. informacje ogólnie dostępne (ulotki, plakaty, zebrania, lokalne media)	2. dotarła do mnie informacja bezpośrednio z LGD (powiadomienie sms, fb, itp.)	3 od liderów lokalnych	4 inne, jakie?
---	--	------------------------	-------------------------

53. Czy uzyskane informacje były:

wyczerpujące (zawierały wszystkie niezbędne informacje)	1 1 tak	2 2 nie
dostosowane do potrzeb odbiorcy	1. 1 tak	2. 2 nie
atrakcyjne – zachęcające do aplikowania	1 tak	2 nie

54. Czy w Pani/Pana ocenie:

rodzaj podjętych działań informacyjno-promocyjnych miał znaczenie dla decyzji o aplikowaniu?	1 tak	2 nie
jakość uzyskanych z LGD informacji miała znaczenie dla jakości przygotowanej aplikacji?	1 tak	2 nie
procedury naboru były przejrzyste?	1 tak	2 nie
procedury naboru były przyjazne dla beneficjentów	1 tak	2 nie

55. Jaki jest stopień osiągnięcia założonych celów?

☐ osiągnięto założone cele (do pyt. 32)	☐ nie osiągnięto celów, ale nie ma zagrożenia dla ich osiągnięcia na koniec projektu	☐ nie osiągnięto celów i jest zagrożenie, że nie uda się ich osiągnąć
--	---	--

56. Jeśli istnieje zagrożenie, że nie wszystkie cele zostaną osiągnięte, jakie mogą być tego powody (proszę zaznaczyć wszystkie prawdziwe odpowiedzi)?

☐ diagnoza potrzeb społeczności nie była (w pełni) trafna – źle wyznaczono cele	☐ cele przestały być aktualne ze względu na zmiany warunków zewnętrznych	☐ przyjęto niewłaściwe rozwiązania organizacyjne
☐ nie byliśmy przygotowani kadrowo do realizacji	☐ brakowało wsparcia ze strony LGD	☐ brakowało wsparcia ze strony innych instytucji
☐ inne, jakie?		

57. Co ułatwia, a co utrudnia osiągnięcie założonych wskaźników?

Czynnik wpływający na osiągnięcie wskaźników	Czy ten czynnik ułatwia, utrudnia czy może nie ma znaczenia?
sprawność organizacyjna i wsparcie ze strony LGD	☐ ułatwia ☐ utrudnia ☐ bez znaczenia
trafność wskaźników	☐ ułatwia ☐ utrudnia ☐ bez znaczenia
wymogi programowe (ilość i poziom skomplikowania dokumentów)	☐ ułatwia ☐ utrudnia ☐ bez znaczenia
Inne, jakie?	☐ ułatwia ☐ utrudnia ☐ bez znaczenia

58. Czy w P. opinii w kolejnym okresie programowania należy utrzymać obecne rozwiązanie – rozwój lokalny kierowany przez społeczność wdrażany przez LGD?

1. tak, bez znaczących zmian	2. tak, ale po wprowadzeniu istotnych zmian (do pyt. 34)	3. nie (do pyt. 35)	4. nie wiem
------------------------------	--	---------------------	-------------

59. Jeśli niezbędne są poważne zmiany, czego powinny dotyczyć?

1.
2.
3.

60. Jeśli nie, dlaczego?

6.
7.
8.

Informacje o respondencie

M1. Nazwa gminy:

M2. Nazwa powiatu:

M3. Płeć:

1. kobieta
2. mężczyzna

M4. Wiek

M5. Wykształcenie:

1. podstawowe/gimnazjalne
2. zasadnicze zawodowe
3. liceum ogólnokształcące/ zawodowe/ technikum
4. pomaturalne/ policealne
5. studia licencjackie bądź inżynierskie
6. studia magisterskie, magisterium plus (np. doktorat, dwa kierunki)

M6. Ile osób (wszystkich domowników) liczy P. gospodarstwo domowe?.....

M7. Czy obecnie jest P. zatrudniony/a?

1. tak (*przejdź do pyt. M9*) 2. nie

M8. Jeśli obecnie P. nie pracuje, czy pracował/a P. w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

1. tak 2. nie

M9. Jak ocenia P. sytuację materialną swojej rodziny?

1. wystarcza nam na wszystkie potrzeby i na oszczędności
2. wystarcza nam na wszystkie potrzeby
3. wystarcza nam tylko na potrzeby podstawowe
4. nie wystarcza nawet na podstawowe potrzeby

M10. Czy na tle innych rodzin w gminie sytuacja materialna P. rodziny jest:

1. lepsza 2. taka sama 3. gorsza

M11. Gdyby nic Pani/Pana nie ograniczało, gdzie chciał(a)by Pan(i) mieszkać:

- 1 tu, gdzie teraz 2. gdzieś w województwie
3. gdzieś w kraju 4. za granicą

M12. A Pani/Pana dzieci? Gdzie chciał(a)by Pan(i), żeby mieszkali w przyszłości:

- 1 tu, gdzie teraz 2. gdzieś w województwie
3. gdzieś w kraju 4. za granicą

Dziękujemy za udział w badaniu!

LGD (IDI)

Szanowni Państwo,

zwracamy się z uprzejmą prośbą o wypełnienie ankiety dotyczącej zmian zachodzących w Państwa społeczności pod wpływem realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju oraz działań realizowanych przez Lokalną Grupę Działania na terenie gminy/powiatu.

Państwa doświadczenia i opinie są bardzo ważne i mogą przyczynić się do faktycznych zmian ułatwiających wdrażanie Lokalnej Strategii Rozwoju. Dlatego też prosimy o pełne i szczerze odpowiedzi – dzięki temu uzyskamy trafny obraz doświadczanych przez Państwa trudności oraz obraz Państwa potrzeb i oczekiwań.

Państwa wypowiedzi są w pełni anonimowe i zostaną przedstawione w zbiorczych zestawieniach lub formie uniemożliwiającej identyfikację rozmówcy.

Z poważaniem,

zespół badawczy Pracowni Badań SOMA

Informacje podstawowe

M1. Nazwa LGD (do uzupełnienia przez badacza):

.....

M2. Funkcja sprawowana przez respondenta (do uzupełnienia przez badacza)

M3. Siedziba LGD (do uzupełnienia przez badacza):

.....

M4. Rok utworzenia LGD:

M5. Respondent to reprezentant: mieszkańców przedsiębiorców NGO

M6. Zakres interwencji, jaki miał być realizowany w ramach uzyskanych środków (zaznaczyć wszystkie realizowane cele):

☐ przygotowanie lokalnej strategii rozwoju (wsparcie przygotowawcze)	☐ koszty bieżącej działalności	☐ rewitalizacja społeczno-gospodarcza
☐ wsparcie przedsiębiorstw	☐ wsparcie tworzenia inkubatora przedsiębiorczości	☐ działania na rzecz osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym (aktywizacja)
☐ animacja społeczności lokalnej (wzmacnianie potencjału społeczności)	☐ rozwój gospodarki społecznej	☐ poprawa i rozwijanie infrastruktury
☐ usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	☐ inne, jakie?	

ii. Organizacja LGD

1. **Poza zespołem pracowników LGD (biurem) ważnym ciałem jest Rada LGD:**
 - a. Jak częste są posiedzenia Rady? Czy częstotliwość ta zmieniła się ze względu na wdrażanie instrumentu RLKS? Jeśli tak, czy miało to jakiś wpływ na zdolność decyzyjną (frekwencja, kworum do podejmowania decyzji, itp.)
 - b. O jakich sprawach, również tych wynikających z uregulowań wewnętrznych LGD, Rada obecnie decyduje (także poza oceną i wyborem projektów)? Jakie inne sprawy powinna opiniować lub o nich decydować?
 - c. Czy obecni członkowie Rady brali udział w tworzeniu LSR?
 - d. W jakim stopniu Rada może wpływać na kierunek i rodzaj podejmowanych działań?
 - i. W jakich sprawach instrument RLKS pozostawia swobodę decyzyjną LGD?
2. **Czy pod wpływem współpracy w ramach LGD poprawiła się komunikacja i zacieśniła się między aktorami wpływającymi na lokalny rozwój? Co się zmieniło?**
 - iii. **Wdrażanie LSR**
3. **Czy sposób działania partnerów w ramach LGD pozwalał na efektywną i skuteczną realizację LSR?**
4. **Czy cele LSR są nadal aktualne?**
 - i. Jakie cele już udało się osiągnąć?
 - ii. Czy są takie cele, których nie udało się dotąd osiągnąć – jakie? Dlaczego?
 - iii. Jeśli nie wszystkie cele są aktualne - co spowodowało, że straciły aktualność?
5. **Na jakim etapie wdrażania LSR jest Państwa LGD? Co już udało się zrobić, a co jeszcze przed Państwem?**
 - a. Czy, niezależnie od etapu, udało się Państwu osiągnąć przyjęte wskaźniki? Jeśli tak, co przyczyniło się do tego sukcesu? Dopytać o wpływ takich cech jak:
 - i. sprawność organizacyjna LGD;
 - ii. trafność wskaźników – proszę podać przykłady takich wskaźników, których trafność była niska.
 - b. Czy są jakieś wskaźniki, których osiągnięcie może być zagrożone?
 - i. Jeżeli tak, proszę wskazać które?
 - ii. Co spowodowało trudność w ich osiągnięciu? Tu w szczególności dopytać o:
 1. trafność wskaźników (jeśli tak – proszę podać przykład wskaźnika, który jest nietrafny);
 2. trafność diagnozy, na której opierała się LSR
 3. sprawność organizacyjna LGD; kompetencje pracowników; tempo i organizacja pracy (w tym Rady LGD),
 - c. Czy w ramach podjętych działań były takie, które pozwalają na zatrzymanie młodych ludzi w regionie?
6. **Czy postawione cele można było osiągnąć lepiej, szybciej, łatwiej, gdyby zastosowane były inne rozwiązania? Jakie musiałyby to być rozwiązania?**
 - a. Jakie mechanizmy, powiązania, regulacje w szczególności przyspieszały wdrażanie LSR?
 - b. A jakie mu przeszkadzały?
 - c. Jakie wcześniejsze doświadczenia LGD wpływają na typ, zakres i łatwość wdrażania działań na rzecz rozwoju lokalnego?
7. **Co P. zdaniem utrudnia wdrażanie LGD? Proszę podać przykłady konkretnych problemów, których P. doświadczyliście:**
 - a. Po stronie LGD
 - b. W związku ze współpracą z JST?
8. **Jak – pod wpływem wdrażania RLKS – zmieniło się LGD i wyobrażenia Państwa o tym, czym ona jest?**
 - a. Czy zwiększyła się identyfikacja mieszkańców z obszarem LGD?

- i. Czy pod wpływem wdrażania RLKS zwiększyła się aktywność mieszkańców? Jeśli tak, jakie są formy tej aktywności? Jak oceniono wzrost/spadek/stagnację poziomu aktywności?
 - b. Jak wdrażanie LSR wpłynęło na komunikację między partnerami działań lokalnych?
 - c. Czy należy wesprzeć działania LGD kampanią informacyjno-promocyjną? Jeśli tak, do kogo powinna być ona kierowana? Jakie działania informacyjno-promocyjne byłyby tu najbardziej pożądane? Co dałoby ich uruchomienie?
- 9. **Jakie zmiany należy wprowadzić, aby usprawnić wdrażanie LSR?**
 - iv. **Rezultaty działań**
- 10. **Jak –według P. wiedzy – realizacja LSR wpłynęła na kierunek i tempo zmian na obszarze LGD?**
 - a. Czy w ramach podjętych działań były takie, które pozwalają na zatrzymanie młodych ludzi w regionie?
 - b. Czy przyjęte wskaźniki pozwalają na włączenie grup narażonych na wykluczenie społeczne? Dlaczego?
 - c. Jak zmienia się potencjał turystyczny obszaru LGD?
 - d. W jakim stopniu projekty realizowane w ramach LSR były innowacyjne?
 - i. Jakie można wyróżnić typy innowacji powstałych w ramach LSR?
 - e. Czy projekty realizowane w ramach LSR są spójne ze zidentyfikowanym potencjałem rozwojowym obszaru objętego LSR i czy te projekty przyczyniają się do jego wzmocnienia?
 - f. Czy przeprowadzone w ramach LSR inwestycje są komplementarne względem siebie lub względem wiodącego projektu/tematu określanego w LSR?
- 11. **Jak – pod wpływem wdrażania LSR– zmieniła się LGD i wyobrażenia mieszkańców o tym, czym ona jest?**
 - a. Czy zwiększyła się identyfikacja mieszkańców z obszarem LGD?
 - i. Czy zwiększyła się aktywność mieszkańców? Jeśli tak, jakie są formy tej aktywności? Jaka jest podstawa oceny tej zmiany (lub jej braku)?
 - ii. Jakie inne działania (niezależnie od wdrażania LSR) wpływają na aktywność mieszkańców?
 - b. Czy należy wesprzeć działania LGD kampanią informacyjno-promocyjną? Jeśli tak, do kogo powinna być ona kierowana? Jakie działania informacyjno-promocyjne byłyby tu najbardziej pożądane? Co dałoby ich uruchomienie?
- 12. **Czym jest według P. „zrównoważony rozwój” – czy cele LSR sprzyjają osiągnięciu tego stanu? Dlaczego?**
 - a. Jakie obszary tematyczne należy zaplanować dla RLKS, żeby stanowiły odpowiedź na lokalne wyzwania i jednocześnie mogły być realizowane na poziomie LGD?
 - b. Które cele obecnie sformułowane w LSR P. zdaniem wpłyną najbardziej na kierunek działań w kolejnych latach?
 - c. Czy przyjęte rozwiązania dotyczące wdrażania LSR będą miały wpływ na kierunek rozwoju powiatu w przyszłości? Na czym będzie polegał ten wpływ – jakie działania i rozwiązania przyjęte obecnie mogą mieć długofalowe (pozytywne lub negatywne) konsekwencje?
 - d. Czy stworzony dzięki wsparciu w ramach LSR potencjał rozwojowy jest w dostateczny sposób wykorzystywany i promowany? Co należałoby poprawić?
- 13. **Czy dla realizacji celów LSR niezbędne jest rozszerzenie finansowania o środki z RPO?**